Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 75 (9450) | Суббота, март 30, 1974 чыл | 1925 чылда үнделеттинген. | Өртээ 2 коп.

ЧАСКЫ ТАРЫЛГАГА БЕЛЕТКЕЛ

СЕПТЕЛГЕНИҢ СӨӨЛГҮ АЖЫЛДАРЫ

Бистиң Төка аттыг совхозтуң механизаторлары часкы хову ажылдарынга киржир техниканы эки шынарлыг септеп алыр дээш бүгү күүнүн мөөңнээн. Чүге дээрге часкы хову ажылдарын кыска хуусаада агротехниктиг чурумнар ёзугаар чорудары оон хамааржыр болгай.

План ёзугаар 68 тракторну септээр тургаш, оон 61-рин беленииң шугумунда тургускан. Артыкан чеди тракторну септээриниң сөөлгү ажылдары арткан, бөгүн азы даарта доозар бис. Көдээ ажыл-агыйның кожуг машиналары бүрүнү-биле септеттинген, оларны бригадалар таптеринде чедирген.

Часкы тарылгага киржир техника септелгезин багай эвес чорудуп турар бис. Оны септекчилериң ортузунга социалистиг чарышты дээштиг организастаанындан чедип алган. Чарыштың негелделерин баш бурунгаар ажылдап кылгаш, ажыл-ишчилерге таныштырган. Оон түңнелин доктааткан хуусаларында үндүрүп, тиилекчиларын шаңнап-мактап келген. Септелге эгелээнинден бээр 30 хире кижи өртектиг үүлдер-биле шаңнатканнар. Механизаторлар кылган ажылының санынче эвес, шынарлыг болурунче кол кичээнгейни салып келген. Куш-ажылчы маргылдаанның түңнелинде мурнакчыларның саны машина-трактор мастерскаязында көвүдээн.

Мотор цегинде Петр Кудрявцев (ҮСТҮНДЕ ЧУРУКТА) хоочун септекчилериң бирээзи. Хүн нормазын ол доктаамал ажыр күүседип келгеш, чаңгыс удаа эвес чарыштың тиилекчизи болган. Николай Карпов (ОРТУЗУНДА ЧУРУКТА) 1968 чылда шериг албанын эрттиргеш, бо хүннерге чедир токарылап ажылдап, эш-өөрүнүң макталын чаалап алган. Токарь Владимир Смоленцев биле дарган Андрей Ужакин (ОҢ ТАЛАЗЫНДАН АДААНДА ЧУРУКТА) олар машина-трактор мастерскаязының мурнакчыларынга хамааржыр. Бо ийи ажыл-ишчи бердинген даалганы чүгле эки шынарлыг күүседип келген.

МТМ-ниң ишчилери тоску беш чылдың тодарадыкчы чылында техника септелгезин чүгле эки шынарлыг чорудар сорулганы салган ажылдап турарлар.

Г. ПОРТНОВ.
МТМ эргелекчизи.

А. СОДУНАМНЫҢ фотолары.

Чемишчидилге сөөртүр отрядтар

Черниң үүш-дүжүткүрүн бедидеринге, а ыдыг болганда тараа бүдүрериң көвүдеринге боттуг дузаны «Сельхозтехниканың» районнар каттыжыышкынарынга механизастаттынган отрядтар чедирер хүлээлгелиг. Бистиң республикада механизастаттынган ийи отрядты турускан: бирээзи Кызылда; өскеази — Чадаанада. Ол отрядтарны амгы үениң техниказыбиле хандырган. Оларның эргезинде 31 трактор, органиктиг база минералдыг чемишчидилгени тарады чажып төгер 23 машина, «ПБ-35» деп 5 чүдүрүкчү, Ѳ-153 экскаватор, 23 трактор кожуу, М-600 деп 9 мотопомп болгаш өске-даа техника бар. Ол отрядтарның кол сорулгазы — хөрөүнге органиктиг болгаш минералдыг чемишчидилгени төгери, үүштериң химиктиг камгалалын чорудары. Оон ыңай көдээ ажыл-агый ажылдарының түлүк үезинде ол отрядтарның техниказының чамдызын чер аңдарарынга, кышкы үеде савак болгаш одаар чүүл сөөртүрүнге ажыглаан турул болур.

Эрткен чылын механизастаттынган отрядтар 220 муң рубльдиң ажылын кылыр турган, ону 236 муң рубль кылдыр ажыр күүседип, 38 тонна кывар-чаар материалдарны 12 муң рубль түңге камнап алган.

Чадаана каттыжыышкынында тракторист Борис Моңгуш эрткен чылын «Беларусь» тракторга шудургу ажылдаан, чижеглеп алган 1200 ганы ажылдап кылган. Ол ышкаш Кызылдың отрядында И. Луговкин, Е. Алексеев олар 1465—1522 га черни ажылдап кылган.

Бо чылын механизастаттынган отрядтарның мурнунда улуг сорулгалар салдынган. Казахстаннын, Белоруссияның болгаш Доннуң механизаторларының кыйгырыынга харыы кылдыр, олар бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алган. Оларның хүлээлгези мындыг: машина-трактор парыгының ажыглалын эжижидер, эталон тракторга 1780 ганы ажылдап кылыр, куш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 2,3 хуу бедидер, 40 тонна кывар-чаар материалды камнап алыр, бүгү-ле ажылдарны эки шынарлыг кылдыр күүседир, колхозтарның болгаш совхозтарның төлдеринге 50 муң тонна одекти, 2 муң тонна минералдыг чемишчидилгени төгер.

Оларның ол хүлээлгелерин күүседириниң болдунар аргалары бар. Чадаана каттыжыышкынының отрядының механизаторлары кыжын билиг бедидериниң курузунда өөренип кыштаан, 18 кижи классын бедиткен. Амгы үеде олар «Чыраа-Бажы» совхозта одек сөөртүлгеэн эгелээн.

И. ОЛДЫРЕВ,
инженер.

Г. КИССИНДЖЕРНИҢ ССРЭ-ГЕ ЧОРААНЫ

АКШ-тың күрүне секретары, президентиниң национал айыл чок чорук айтырыгларының талазы-биле дузалакчызы Генри А. Киссинджер мурнунда 24-тен 28-ке чедир Москвага чорааны барган. Ол, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев биле, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко-биле беседалар кылган.

Беседаларга киришкеннер: совет таладан — ССРЭ-ниң АКШ-та элчини А. Ф. Добрынин, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчызы А. М. Александров, ССРЭ-ниң ДХМ Коллегия кежигүннери Г. М. Корниенко болгаш М. Д. Сытенко; америк таладан — АКШ-тың ССРЭ-де элчини У. Стессел, күрүне департаментизиниң харыысалгалыг ажыллакчылары Х. Сонненфельд, А. Хартман, А. Атертон, К. Моу болгаш У. Хайленд, АКШ-тың Национал айыл чок чорук аппарадының ажылдакчызы Ж. Лодал.

АКШ-тың Президентизи Р. Никсонуң Совет Эвилелиниге келириниге белеткел-биле холбаштыр ийи талага сонуургалдыг элээн хөй айтырыглар талазы-биле санал-онал солчуушкуну болган.

Дүшкүүрлүг чорукту чавырыллырарынче болгаш боттарының аразында харылзааларны үндезинин-биле экижиде-ринче угландыр ийи чурттуң ал чорудуп турар хемчеглери чедишкиниг боттанып, кеску түңнелдерни бээрин үргүлүлеп турарын талалар сеткил ханышкын-биле демдеглээн. Мурнунда бедик деңнелге ийи совет-америк ужуражышкынарга хүлээп алган үндезин шинтпирлериниң, хамыктың мурнунда ССРЭ биле АКШ-тың аразында харылзааларын үндезиниериниң, ядролуг дайынны баш удур болдурбазының дугайында дугуржулганың база стратегтиг чепсеглениишкиннерни кызыгаарлаар дугайында дугуржулгаларның эң-не улуг ужур-дузалыг херек кырында бүзүрелдин-биле бадыткаттынган.

Талалар совет-америк харылзааларны экижидериниң хемчеглерин эрги байдалче катап киирбес сорулганы салбышаан, боттарынга алган хүлээлгелерни шыңгыы күүседип турган, айыткан угланышкын-биле улам бурунгаарлаарынга долу шинтпирлиг.

Беседалар үезинде стратегтиг чепсеглениишкиннин моонда соңгаар кызыгаарлаарының айтырыынче улуг кичээнгейни салган. Ол айтырыг парын-даа бооп турар болза, кайы-кайызынга-даа таарымчалыг шинтпирлерни чедип ап болурунуң аргалары бар дээрзинге талалар чөпшээрежип турар. Олар ындыг шинтпирни тывар дээш күжениишкинге ам-даа үргүлчүлээрин күзеп турар. Ол ышкаш боо-чепсектиг кызыгаарлаарынга болгаш дужүрериниге хамаарышкан өскедаа чамдык айтырыгларны база чугаалажып көрген.

ССРЭ-биле АКШ-тың аразынга ат салган дугуржулгаларда тодарадып айыткан элээн хөй угланышкыннар талазы-биле ийи таланың харылзааларының таарымчалыг хөгжүп турарын демдеглээш, талалар, янзы-бүрү адырлар, оларның-биле кады садыг-экономиктиг болгаш эртем-техниктиг харылзаалар талазы-биле кайы-кайызынга-даа эжиктыг харылзааларны болгаш ажыл-херекчи кады ажылдажылганы үр хуусаага үндезилээш, моон-даа соңгаар калбартырын күзеп турар.

Делегей айтырыгларын чугаалажып көөрүүнүң үезинде Чоокку Чөөн чүкке тайбын шинтпирлээшкинин херээнин байдалынче онза кичээнгейни салган. Ол херектин онза ролюн барымдаалааш, Чоокку Чөөн чүк талазы-биле Женевада чамдык айтырыгларны база чугаалажып көрген.

Ол ышкаш Европага айыл чок чорук болгаш кады ажылдажылгага, хамыктың мурнунда Европага айыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле чөвүлел хуралдың канчаар ажыллап турарының база төп Европада чепсектиг күштерни болгаш чепсеглениишкинни кызырар дугайында чугаалажыышкыннарның байдалынга хамаарышкан айтырыгларны база көрген.

Санал-онал солчуушкуну боттуг, ажыл-херекчи байдалга болган. Бедик деңнелге болур совет-америк ужуражышкынарны, чедишкиниг эрттирери хаңдырарының болгаш ниити совет-америк харылзааларны хөгжүдериниң талазы-биле ол санал-онал солчуушкуну чугула үе-чаа болганынга талалар бүзүреп турар.

«КЫЗЫЛ СУББОТАГА» УТКУШТУР

Харыысалгалыг кижилерни томуйлаан

«Революцияның чалбыыжы» совхозтуң ажыл-ишчилери апрель 20-ниң коммунистиг субботник хүнүнге улуг көдүрлүүшкүн-биле белеткеним турар. Тус-тус коллективтериниң кылыр ажылы тодараттынган, ажылды удуртуп башкарар кижилерни томуйлаан.

Марачевка фермазының саанчылары, инек кадарчылары субботник хүнүнде ферманың девискээрин арыглап аштаар болгаш школага одаар 150 кубометр ыышты белеткээр. Ол ажылдарга 70 ажыг кижи киржир. Оларны Парисеев биле Васильев удуртур.

Автогаражтың, мастерскаяның коллективи металл бузундузу чыыр, девискээрни аштаар, чамдык кижилер техника септелгези кылыр. Ону Чистобаев башкарар. Төп шаңның ажылчыннары 15 кижи үрезин тарааны арыглап, хораннаар. Оларның ажылын Ерлин харыылаар.

Красноярфермазының саанчылары кажааларны арыглап, чугайлаар, ферманың девискээрин аштаар, чаагайжыдылга ажылдарын кылыр. Оларга совхоз бухгалтериязының ажылдакчылары дузалажып, бызаа кажаазын арыглап, чугайлаар.

Оон аңгыда Балгазын суурнуң чурттакчылары кудумчуларга чаагайжыдылга ажылын чорудуп, ыыш олуртулгазын база кылыр.

Ол хүн трактор-хову бригадаларынга ажыл база хайныгып үнер. Механизаторлар чер аңдарар, шык базырар ажылдарга норманы 120—150 хуу күүседирин хүлээнген. Чамдык механизаторлар субботникте шелдерже 400 тонна одекти сөөртүп үндүрер.

Кызыл субботникке совхозка ниитизи-биле 380 кижи киржир болгаш кижи бүрүзү 3 рубльден куду эвес түңнү ажылдаш, шупту 1140-ден эвээш эвес рубльди беш чылдың фондузунга киирер.

О. ЧҮЕВА,
совхозтуң директору,
ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң депутады.

Беш чылдың фондузунга

В. И. Ленинниң төрүттүнгей хүнүнге алдар болдурган Коммунистиг субботниктиң хүнү — апрель 20-ни Каа-Хем районнуң «Совет Тыва» совхозтуң ажыл-ишчилери болгаш албан-хаакчылары бедик көдүрлүүшкүн-биле уткуурунга белеткел ажылдарын кылып эгелээн.

Субботник хүнүнге 300 кижи ажылга үнер болгаш 1000 рубльдиң ажылын бүдүрер. Оон иштинден 300 рубльди беш чылдың фондузунга шилчидер. Кол-кол кылыр ажылдар тодараттынган, механизаторлар шык базырыышкынынга, тараажылар хову турлагларынга, шаңнарга ажылдаар. Оон-биле кады төп машина-трактор мастерскаязынга үлегерлиг корумчурумну тургузарының, суур чаагайжыдылгазының ажылын чорудар.

Чер-черге болур ажылды дирекция чери, партком, профэвилелдиң ажылчын комитеди, салбыр эргелекчилери, бригадирлер башкарар.

С. ИВАНОВ,
совхозтуң директору.

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНГЕ СОҢГУЛДА ТАЛАЗЫ-БИЛЕ СОҢГУЛДА КОМИССИЯЛАРЫНЫҢ СОСТАВЫНГА КАНДИДАТТАР ДЕПШИДИЛГЕЗИ

ССРЭ-ниң Дээди Совединге соңгулда талазы-биле Төп соңгулда комиссиязының составынга март 28-те ам-даа сес кандидатты депшиткен.

Төп соңгулда комиссиязының составынга Бүгү-эвилелдиң «Билиг» ниитилелинден ол ниитилелдиң даргазы академик, партия кежигүнү эвес **И. И. Артоболевскийни** депшиткен.

Молдавияның ЛКСМ ТК-зының бюрозунуң калбак хуралы комиссиянның составынга Молдавияның Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг эвилелинден республиканың ЛКСМ ТК-зының бирги секретары **В. К. Вышканы** сүмелээн шинтпирни хүлээп алган.

Азербайджанның профэвилелдериниң республика чөвүлелиниң даргазы **З. И. Гусейнованы** Төп соңгулда комиссиязының составынга Азербайджанның профессионалдар эвилелдериниң республика чөвүлелинден депшиткен.

ССРЭ-ниң ДОСААФ-ның ТК-зының президиуму калбак хуралындан Төп соңгулда комиссиязының составынга Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң Политиктиг кол эргелелиниң начальнигни **А. А. Епишевти** депшиткен.

Таджик медицина институдунуң студентилери болгаш башкылары ниити хуралындан Төп соңгулда комиссиязының составынга партия кежигүнү эвес эмчи, кафедра ассистентизи **М. М. Мухамедкулованы** депшиткен.

ССРЭ-ниң Чогаалчылар эвилелинден Төп соңгулда комиссиязының составынга ССРЭ-ниң Чогаалчылар эвилелиниң баштаар черинин секретары, «Литературная газетаның» кол редактору чогаалчы **А. Б. Чаковскийни** депшиткен.

Донецк областың «Красноармейсуголь» комбинадының «Родинская» шахтазының ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары болгаш албан-хаакчылары комиссияның составынга партия кежигүнү эвес ажылчын, хөмүр-даш комбайнының машинист-техники, Социалистиг Күш-ажылдыг Маадыры **А. В. Шатохинни** боттарының гелээлекчизи кылдыр адаан.

Литваның хереглекчилер ниитилелдериниң республика чөвүлелиниң баштаар черинден ук чөвүлелдиң баштаар черинин даргазы **А. А. Янкаускасты** Төп соңгулда комиссиязының составынга сүмелээн.

ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Националдар Совединге соңгулда талазы-биле республикаларының соңгулда комиссияларының составынга кандидаттар депшидилгези эвилелдешкен республикаларда чорун турар.

«Пермнефть» каттыжыышкынның өрүмнээр ажылдарының Осинск эргелелиниң коллективи Националдар Совединге соңгулда талазы-биле РСФСР-ниң соңгулда комиссиязының составынга ол эргелелдиң өрүмнээр мастери, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, партия кежигүнү эвес **Г. В. Азанову,** культура ажылдакчыларының профэвилелиниң ТК-зының президиумунуң калбак хуралы СЭКП ТК-ның Партийжи-организастыг ажыл киллизиниң эргелекчизиниң бирги оралакчызы **Н. А. Петровичевти,** Профессионалдар Эвилелдериниң Бүгү-эвилел Төп чөвүлелинден ВЦСПС-тиң секретары **А. П. Бирюковту,** күрүне албан черлериниң ажылдакчыларының профэвилелиниң Дудинка хоорай организациязындан ажылчы чоннар депутаттарының Таймыр (долгано-ненец) округ Соведининиң күүскомунуң даргазы **Т. С. Ерминаны,** Мордва АССР-ниң Зубово-Полянск районунуң Калинин аттыг колхозунуң ниити хуралы ферма эргелекчизи **А. М. Лобуреваны,** ССРЭ-ниң ДОСААФ-ның ТК-зының президиумунуң хуралы ССРЭ-ниң ДОСААФ-ның ТК-зының даргазы, Совет Эвилелиниң үш дакпыр Маадыры **А. И. Покрышкинни,** Хабаровск крайның Еврей автономнуг облазының коммунистиг организациязындан Еврей автономнуг областың СЭКП обкомунуң бирги секретары **Л. В. Шапирону** депшиткен.

ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Националдар Совединге соңгулда талазы-биле Тыва АССР-ниң соңгулда комиссиязының составынга кандидаттар ДЕПШИДИЛГЕЗИ

Республиканың чер-черлеринде үлетпүр, көдээ ажыл-агый бүдүрүгелериниң коллективтери, партия, профэвилел, комсомол организациялары болгаш ажылчы чоннар ниитилелдери ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Националдар Совединге соңгулда талазы-биле Тыва АССР-ниң соңгулда комиссиязының составынга боттарының төлээлекчилерин бедик көдүрлүүшкүннүг депшидип эгелээн.

Дүүн Кызылга «Кызыл тудуг» тудуг эргелелиниң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Националдар Совединге соңгулда талазы-биле Тыва АССР-ниң соңгулда комиссиязының составынга төлээлекчини депшидиринге турасказаткан хуралы болуп эрткен.

Аңаа партбюро секретары В. П. Муравьев, хоочун тудугжу Д. Тенек-оол олар чүве чугаалап, бүгү чуртта калбарган политиктиг ол улуг кампаниянын ужур-дузазын демдеглевишаан, республика комиссиязының составынга төлээлекчи кылдыр 1924 чылда төрүттүнген, СЭКП кежигүнү, комплекстиг бригаданың бригадири Ленин орденниг эдилекчизи **С. Б. Санданы** депшидирип саналдаан. Хуралдың киржикчилери ол саналды чаңгыс эп-сеткилдиг деткээннер.

Кызылдың № 3 АТБ-ниң коллективиниң хуралы база дүүн эрткен. Комиссияның составынга чолаачыларның коммунистиг күш-ажыл бригадазының бригадири, эго билиглиг, СЭКП кежигүнү, Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниг эдилекчизи **В. А. Жбановту** депшидер деп саналды партбюро секретары **А. Г. Фомичев кылган.** ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Националдар Совединге соңгулда талазы-биле Тыва АССР-ниң соңгулда комиссиязының составынга эш Жбановту хуралдың киржикчилери чаңгыс үн-биле депшиткен.

Чөөн-Хемчик районнуң Ленин аттыг колхозунуң колхозчулары Тыва АССР-ниң соңгулда комиссиязының составынга колхозтуң тудугжузу, СЭКП кежигүнү, 1928 чылда төрүттүнген **Т. Б. Монгушту** депшиткен.

ВЛКСМ Тыва обкомунуң бюрозунуң хуралынга ВЛКСМ Тыва обкомунуң секретары **Е. Д. Паланы** Бүгү-эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң Тыва область организациязындан Тыва АССР-ниң соңгулда комиссиязының составынга депшиткен.

Комиссияның составынга Тыва областың коммунистиг организациязындан 1937 чылда төрүттүнген, дээди эртемниг, СЭКП кежигүнү, СЭКП Тыва обкомунуң секретары **Д. К. Ооржакты** депшиткен.

Тес-Хем районнуң коммунистиг организациязындан 1935 чылда төрүттүнген, дээди эртемниг, СЭКП кежигүнү, СЭКП Тес-Хем райкомунуң ийиги секретары **С. С. Кууларны** саналдаан.

Тываның күрүнениң дуржулга станциязының ажылчыннары, эртем ажылдакчылары болгаш албан-хаакчылары 1948 чылда төрүттүнген, ортумак эртемниг, ВЛКСМ кежигүнү, Тываның күрүнениң дуржулга станциязының бичи эртем ажылдакчызы **Л. И. Иванованы** депшиткен.

«Тыва даг-дүгү» тудуг эргелелинде профэвилелиниң каттышкан комитеди профэвилелиниң каттышкан комитединиң даргазы **В. Н. Беловту** депшиткен.

Республиканың соңгулда комиссиязының составынга Бүгү-Эвилелдиң Аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң Бай-Тайга район организациязындан 1945 чылда төрүттүнген, ортумак эртемниг, СЭКП кежигүнү, ВЛКСМ Бай-Тайга райкомунуң бирги секретары **С. С. Хертекти** депшиткен.

БЕДИК ШАҢНАЛДАРНЫ ТЫВЫСКАН

«Тыва даг-дүгү» комбинат республикада база бир мурнакчы бүдүрүлгелериниң бирээзи. Оон коллективтери тоску беш чылдың эрткен чылдарында шалыпчы ажылдан келген. 1973 чылдың планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерин долдур болгаш ажыр күүседиринге чедип алган чедишкиннери дээш комбинаттың бөлүк дагжылары, механизаторлары, инженер-техниктиг ажылдакчылары чурттун-дээди хавыяалары-биле шаңнаткан. Дүүн Ак-Довурак хоорайның Культура ордузунга шаңнатканнарга орденнерни болгаш медальдарны тыпсырынга турасказаткан байырлыг хурал болган.

Хурадды Барыын-Хемчик райкүүскомнун даргазы **С. Амырбит** ажыткаш, СЭКП Тыва обкомунуң секретары **Д. К. Ооржакка** сөс берген.

Эш Ооржак республиканын аар индустриязының башлыгызы — «Тыва даг-дүгү» комбинадының коллективинин ажылын, ылангыя оларның эрткен чылгы түңнелдерин бедин-биле үнелээнин айыткаш, ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң өөрүнээзинден орденнерни болгаш медальдарны шаңнатканнарга тывыскан.

Бир дугаарында Октябрь Революциязы орденни комбинаттың мурнакчы чолаачызы **Семен Михайлович Туровецке** тывыскан. Күчүлүг «БелАЗ» башкарыкчызы, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы коммунист Туровец хөй чылдар дургузунда үлегерлиг ажыл-ишти көргүзүп келген болгаш коллективте хүндүлүг кижилериниң бирээзи.

Күш-ажылдың Кызыл Тук орденнери комбинаттың ажылдакчылары, эдлчет начальниги **Д. К. Дүктен-оол,** комплекстиг бригаданың бригадири **Н. Г. Панов,** экскаватор машинизи **А. А. Чакиров,** «Тыва тудуг материалдары» бүдүрүлге каттыжыышкынының Кызыл-Мажалыкта туйбу заводунуң туйбу өртедикчизи **Д. Ш. Ооржак** оларның хөрөөн каастаан.

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың бригадири **А. К. Ильина,** чазаныкчызы **Ф. Ф. Видерквель,** электрослесарь **К. Д. Ооржак,** кол инженериниң оралакчызы **Д. М. Сваниль-ный,** үүрмектеп-сорттаар комплекстиг машинизи **А. И. Седип,** комбинатта профэвилелдиң каттышкан комитединиң даргазы **Х. Ч. Сарыглар,** «Тыва тудуг материалдары» бүдүрүлге каттыжыышкынының Кызыл-Мажалыкта туйбу заводунуң туйбу өртедикчизи **Л. И. Моңгушка** салыкчыларының бригадири **И. М. Багров** олар «Хүндүлелдиң демдээ» орденнерни алган.

Бөлүк мурнакчыларга «Күш-ажылчы эрес-маадырлыг чорук дээш» болгаш «Күш-ажылчы шылгарал дээш» медальдарны база тывыскан.

Эш Д. К. Ооржак шаңнатканнарга изиг байыр чедиргеш, оларның моон соңгаргы ажыл-чорудулгазынга улам чедишкиннерни, хууда аасжкинин күзээн.

Шаңнатканнар оларның ажыл-ижин бедин-биле үнелээни дээш Коммунистиг партияга, Совет чазакка өөрүп четтиришкинин, чүректин ханызындан илереткеннер.

БИСТИҢ КОРР.

АНЫЯКТАРГА — ОРТУМАК ЭРТЕМНИ

(Кызыл хоорай Совединиң сессиязындан)

СЭКП-ниң XXIV съездизи совет аныяктарга бүгү-ниити ортумак эртемни бәәринче шилчилгени бо беш чылда доозар дугайында улуг социал-политиктиг сорулганы салган. Съездиниң Директиваларында көрдүнген ол сорулганы чедиишкиниг боттандырарынче партия, чазак улуг сагыш салып турарын улус өөредилгезин улам сайзырадгайжыдарынга хамаарышкан чугула доктаалдарны хүлээп алганындан көрүп болур. Улус өөредилгезиниң дугайында хоойлужудулганың Үндезиннеринде бүгү-ниити ортумак өөредилгени боттандырарының кол аргаларын тодараткан. Ниити билигниң ортумак школаларын, ортумак профессионал-техниктиг школаларны болгаш тускай ортумак өөредилге черлерин дамчыштыр аныяктарның ортумак эртем чедип ап болурун үндезиннерде көрген.

Тоску беш чылдың дөртү, тодарадыкчы чылы улус өөредилгеайниң талазы-биле съездиниң сорулгаларын боттандырарынга база-ла тодарадыкчы ужур-уткалыг. Бистин школавыс бо беш чылдың төнчүзүнге кандыг түңнелдиг келири амгы байдалдан улуу-биле хамааржыр. Республика пайысылалының школаларында байдалды, аныяк кижи бүгүдеэн ортумак эртемниг болган турзун дээш кылза чогуур хемчеглерни Кызыл хоорай Совединиң депутаттары эалчеглиг сессияга чугаалашкан. Ол талазы-биле илеткелди хооркүүскомнуң даргазының оралакчызы депутат Е. Д. Удуракина болгаш адеринчи илеткелди хоорай Совединиң улус өөредилгезиниң талазы-биле доктаамал комиссияның даргазы депутат П. Ф. Паршукова кылган.

Кызылда болгаш ооң көдээ суурларында школаларда ам 11124 кижи өөренип турар. Школаларның материал-техниктиг баазазын быжыглаар дээш акша-хөрөңгини база чылдың-на улам хөйнү үндүрүп турар. Кызылда № 15, Чербиде ортумак школаларны туткан, чамдык школаларны алгыткан. Өөредилге-кижизидилге ажылының деңнелин бедидер дээш янзы-бүрү техниктиг дериг-херексел-дерни школаларга берип турар, дуржулга участоктарын, спорт шөлдерин негелдеге дүүштүр дериир, библиотекаларның ном саңын улам көвүдедир дээш эдээн хемчеглерни ап турарын илеткелчи чугаалаан. Улус өөредилге органнарынга үлетүр бүдүрүлге, көдээ ажыл-агый, албан организация коллективтери шеф дузазын чедирип, аныяк салгалды өөредир, күш-ажылчы чаагай чаңчылдарга кижизидер талазы-биле улуг үүлени бүдүрүп турар.

Ургуларны быжыг билиг-биле чепсеглээр, эртем-техниктиг революцияның үезинде тускай эртем чедип алырынга, янзы-бүрү мергежилдерни дүрген шиңгээдип алырынга белеткээр дээш найысылалдың база Кызыл хоорай Совединиң чамдык школалары чедиишкиниг ажылдап турар. № 7 школага эрткен чылын өөредилгениң деңнели 99,1 хуу, № 1 школага 98,8 хуу болган. Чедиги школаның 22 классындан 16 класста багай демдектиг өөренікчиден 74-ле 8-ки классты доозуп турар. Артканнары өөредилгезин ара каап турар чорук башкыларны, бүгү хөй-ниитини дүвүредир ужурлуг иштики ажылын, классын дашкаар ажылды-даа комплекстиг чорудуп, ургуларның билигже, чаа үүлдерни ажыдарынче түткүлүн шын углап турарының түңнели.

Аныяк кижи бүгүдеэн ортумак эртемни чедип алын дээш башкылар, ада-иелер, бүдүрүлге коллективтери улуг сагыш салып турар-даа болза, бо чугула сорулганы шиитпирлеп турарында шыңгыы четпестер барын сессия демдеглээн. Бо беш чылда аныяктарның бүгү-ниити ортумак өөредилгеже шилчилгезин доозар дугайында шиитпирниң күүселдезинде улуг четпестер бар.

Бо сорулганы чогумчалыг шиитпирлээриниң баштайгы чадазы болза бүгү-ниитиниң сес чыл өөредилгезиниң дугайында Хоойлуну боттандырары болур. Ынчалза-даа бо Хоойлунуң күүселдезин багай. Кызылда 100 өөренікчиден 74-ле 8-ки классты доозуп турар. Артканнары өөредилгезин ара каап турар чорук башкыларны, бүгү хөй-ниитини дүвүредир ужурлуг дээрзин депутаттар демдеглээн.

Хоорайда 13,5 муң хире аныяктарның барык 6 муңу 8 чыл өөредилгезин безин дооспаан, а шеригге келдиртир назылыларда чүгле эге школа доосканнар безин бар болуп турар. Бүдүрүлге черлеринде ажылдап турар аныяктарны кежээки болгаш бөт-өөредилгеге хаара тудар талазы-биле депутаттар, депутат белүктери чүрүттүлгениң микрорайоннар аайы-биле дээштиг хемчеглерни алыры чугула. Бо дээрге чүгле хооронуң хөрөө эвес, маңаа комсомол, хөй-ниити организацияларының кадбак киржилгезин чедип алыр апаар.

Школаларга өөредилгениң шынарын, деңнелин бедитпишаан, ургуларның, эдээдилерниң сонуургалын хайныктырып, билигже түткүлүн күштелдирер өөредилге-кижизидилгелиг ажылдарны башкылар-биле ада-иелер деңге алыры, амгы үениң эртем-техниказының деңнелин барымдаалап школачыларны чогуур билиглер-биле чепсеглээри чугула дээрзин ораторлар чугаалап турган.

8 чыл школазын дооспаан аныяк кижини ажылга хүлээп алгаш, ооң ооң ыңайгы өөредилгезин контрольга алыры бүдүрүлге удуртукчуларының дорт хүлээлгези болур ужурлуг. Ынчанмыже бо талазы-биле найысылалдың тудуг, транспорт организацияларында, столоваялар болгаш рестораннар треминде контроль, кичээнгей аажок сула.

Школа назылыг ургуларны учётка алыры, оларның бир школадан өскезинче шилчээнин ылап бадыткаары чергелиг ажылды үүрмек үүл деп болбас. Ургуларның школазын ара каап, өөредилгениң кандыг-даа хевиринче чогуур үезинде хаара туттунмайн баарының чылдагааны ыңдыг үүрмек үүлдер болуру таварыла эвес-ле болгай.

Ниити-билигниң чамдык школалары «берге» ургулардан, ийиги чылчылардан канчап-даа турган чарлырын кызыдар, практиканы депутаттар шүгүмчүлээп. Куйгуртуг школазы «өөренір хөөнү чок болган» дээш дыка хөй ургуларны школадан үндүрген. Чижээ, № 11 школадан 6 дугаарга ийиги чылга артканнарга меге шынызыг берген. Олар ажылчын аныяктар школазының 8-ки клазының программазын уун шыдаваанны билдингир. Түңнелинде—оолдар өөредилгезин ара каттан.

Школа бүрүзүнге 9-ку класска өөренікчилер хүлээп алырының планын онаап, ооң күүселдезин чедип алыры чугула.

Өөренікчилерге таарымчалыг байдалды тургузары дээш хооркүүском, депутаттар ам-даа шудургу ажылдаары негеттиниң турарын илеткелчилер, депутаттар А. Алдын-оол, И. Нечаев, М. Чымба болгаш өскелер-даа саналдаан. Школа кухнязының ажылын эжижидери, күш-дамыр кижизидилгезин эжижидери, кабинет системазынче шилчип, ургуларның профессия шилин алырынга дузалажыры, назы четпээннерниң хоойлу-дүрүм үрээр чоруун болдурбазының хемчеглерин алырын, ажылчын аныяктарның өөредилгезин чогуур деңнелге организасттаарын, ол ышкаш чамдык школаларны тударын, чаартырын өөренип көөрүн айыткан шиитпирни сессия хүлээп алган.

М. СМИРНОВА.

АЛТАЙДА БАЙЫРЛАЛ

БАРНАУЛ. (СЭТА). Кур черни шиңгээдип ап эгелээнинден бәәр 20 чыл өөнга холбаштырган байырлыг хуралга Алтай крайның чаартынган черинин мун ажыг хоочуннары чыглып келген. Ол кижилер чогуур үезинде Москва, Ленинград, Свердловск, Кемерово, Воронеж, Тамбов, Кубань болгаш чурттун өске-даа районнарындан аңаа чеде бергилээн. Оларның аразында—«Кур чер» совхозтуң бригадири, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры П. Чечевица, көдээ ажылагый эртемнериниң кандидады, Ленин орденниг «Кулундинский» совхозтуң директору А. Игнатович болгаш өске-даа хөй хоочуннар бар. Харын-на олар 1954 чылда кыштың шуурганныг чыккылама соогунда, часкы когурум үезинде майгыннарын диккилеп алгаш, баштайгы черлерни аңдарып, баштайгы бажыңнарны тудуп эгелээннер.

Кулундинскиниң, Кубцовскиниң болгаш Алейскиниң ховуларының шиңгээдип алыкчыларынга партия крайкомунуң бирги секретары, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры А. В. Георгиев байыр чедирип тургаш, кур черни шиңгээдип алырының үүгле баштайгы чылында Алтайга 40 муң аныяк ажылчыннар болгаш тускай эртемнигаер чедип келген турган дээрзин демдеглээн. Кыска хуусаа иштинде хову шөлдерге улуг 78 совхоз болгаш 77 колхоз туруп келген, күүлүг элеваторларны, механизастаттынган шаннарны, суурларны, чаа-чаа оруктарны туткулаан.

Кур черни шиңгээдип алганы улуг чедиишкиннерге чедирген. Алтай амгы үеде күрүнеге ортумаа-биле чылдыңна 260 миллион пуд тарааны садып турар. Ынчаарга эрткен чээрби чылдың дургузунда Төрээн чурттуң шыгжамырынга 3,5 миллиард пуд тарааны край урган, өске-даа хөй-хөй продукцияны бүдүрген. Сөөлгү үш чылдың дургузунда күрүнеге 727 миллион пуд тараа саттынган, ол болза улус ажыл-агый планында көрдүнгениниң 120 миллион пудка хөйү ол-дур.

Алма-Атага болган байырлыг хуралга бодунуң чугаазынга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң салып берген сорулгаларын кур-чержилер, Алтайның бүгү ажыл-ишчилери ажылдаарынга дайынчы программа кылдыр хүлээп алганнар. Олар чаа чылды бедик дүжүттүн болгаш бедик продуктулуг мал ажылының чылы болдурарын шиитпирлээн.

Байырлыг хуралдың киржикчилери СЭКП ТК-га, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге байырлыг чагааны чоруткаш, чер болгаш мал ажылының продуктуларын бүдүрер база садар талазы-биле улус ажылагый планын үүгле доллур эвес, харын ажыр күүседирин партияга болгаш Совет чазакка олар бүзүреткеннер.

КОЛХОЗТАР БЕШ ЧЫЛГА

Чурттуң колхозтарының 1973 чылда бүдүрүлге—ажылагый болгаш саң-хөө ажылчорудулгазының түңнелдерин ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозу үвдүрген.

Амгы үеде чүрүтта 31 муң колхоз бар, оларда 16 миллион кижи ажылдап турар. Ол ажыл-агыйларның ажыглаалдыг чери 191,3 миллион гектар. Беш чылдың үшкү чылында тараажылар шылгарацгай түңнелдерни чедип алган. Тарааның ниити чылдазы 116,7 миллион тонна болган. Тараа бүдүреринде колхозтарның үлүү 52,5 хуу четкен, а ону белеткээринде — 50,4 хуу болган. Дүжүттүн көргүзүү — гектардан-на 20,5 центнер болуп турар. Ногаалар, мал ажылының продукциязын бүдүрери өскен.

Колхозтарның ниити орулгазы 1972 чылга деңнээрге эрткен чылын 9 хуу көвүдээн. Арыг орулга база хөй алдынган. Хөй акша-хөрөңгини хуваашпас фондуну көвүдедиринге, культура-амыдырал хереглелдеринге киирип берген. Орулганың өскен чоруу колхозчуларның ажылынга төлевирни алды хуу көвүдедир арганы берген.

Ажыл-агыйларның чедип алган түңнелдери — чаа-чаа сорулгаларны күүседиринге эки тепкииш болуп турар.

(СЭТА).

«Киров заводу» каттыжыышкынның бүгү чагыглары хуусаа бетинде күүседир дугайында шиитпирин Херсонда кардан валдары эптээр заводтуң коллективи үндүрген.

«Кировец» деп тракторга тургузар кардан валдарынга, ооң иштинде ол тракторнуң чаа хевиринге таарыштыр кылган кардан валдарынга күрүнеиниң Шынар демдээн тыныскан. К-701 тракторга кардан валдарын бүдүрерин заводтуң комсомол организациязы контрольга алган.

ЧУРУКТА: цехте комсомол организациязының секретары Алла Анисимович болгаш дериг-хереклелдер эдикчизи, комсомолчу Анатолий Закревский.

С. СМОЛЬСКИЙНИН фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

Социалистиг чарыш—чогаадыкчы идепкейниң үндезини

ХОЙЖУЛАРНЫҢ БАШТАЙГЫ ОЛЧАЗЫ

Чөөн-Хемчик районнуң колхозтарында болгаш совхозтарында хой оолдаашкыны үргүлчүлевишаан. Тоску беш чылдың тодарадыкчы чылы — 1974 чылда районнуң алган социалистиг хүлээлгезинде төрүүр 100 хойга онааштыр 90 хураган алыры көрдүнген. Ажыл-агыйлар 90—95 хураганны 100 хойдан-на алырын социалистиг хүлээлгезинге айыткаш, аразында чарыштың керээзин чарганнар. Чижээ, «Сүт-Хөл» биле «Алдан-Маадыр», «Октябрь 30 чылы» биле Ленин аттыг колхоз, «Чыраа-Бажы» биле «Большевик», «Искра» колхоз биле СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхоз аразында чарыштыг. А чөөн-хемчикчилер улуг-хемчилер-биле чарыштыг.

Партияга, совет улуска СЭКП ТК-ның Кыйгырынга сорук кирген малчыннар бедик көдүрлүүшкүнүг ажылдап, Тывага хой ажылын улам ыңай хөгжүдериниң хемчеглерин айыткан СЭКП Тыва обкомунуң X пленумунуң доктаалын күүседир, чаш хураганны хорамча чокка камгалап өстүрер дээш бо хүннерде бүгү үүлдерни кылып турарлар.

Районнуң чамдык ажыл-агыйларында чаш малды менди доруктуруп алыр талазы-биле хүлээлгезин ам безин күүседипкен хойжулар бар. Оларның чамдыктары бо:

Хойжулар	Ажыл-агыйы	100 хойга онааштыр хураган алыр хүлээлгези	Камгалап алганы
О. А. Доржу	«Алдан-Маадыр» совхоз	130	117
С. Д. Эртине	—«—	110	115
О. А. Серен	—«—	100	110
О. Аяк-Хөө	—«—	95	107
М. Б. Өктек-оол	—«—	95	107
О. Ч. Дажы-Намчал	—«—	125	105
О. Л. Куртугбай	—«—	93	105
М. Шаддан-оол	—«—	100	104
М. С. Натпит	«Сүт-Хөл» совхоз	95	107
К. У. Седен	«Чыраа-Бажы»	100	106
М. Д. Дембикей	—«—	95	104
М. Ч. Очур-оол	—«—	105	104
С. Ч. Чудуймаа	СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг с-з	100	105
С. Ш. Хаплак	—«—	100	101
К. Б. Доржулдай	«Большевик» с-з	100	100
К. Б. Калдар-оол	«Октябрь 30 чылы» к-з	90	102
К. Машпак	—«—	100	107
К. Д. Бадый	—«—	95	100
О. Б. Доржу	«Искра» к-з	100	100

«Алдан-Маадыр» совхозтуң Шекпээрде коммунист Серен Аныянович Ооржакка удурткан бригадазының хойжулары тодарадыкчы чылда төрүүр 100 хойга онааштыр 105 хураганны алырын хүлээнген. Бригадада хой оолдаашкыны эки эртип турар. Шекпээр бригадазы 100 хойга онааштыр ам безин 98 хураган алган. Бригаданың коданнарында хураганнаашкын ам-даа үргүлчүлевишаан. Ооң чаржын турары Оргу-Шөл бригадазы 100 хойдан 100 хураган алыр дээн сезүн эдээр дээш шудургу ажылдап турар. Төрүүр коданнарның турлаг бүрүзүнде чаа «дужут» хүн бүрүде көвүдей турар. Ол бригада 100 хойдан ам 93 хураган алган.

Бо үстүнде малчыннарның күш-ажылчы чедиишкининиң үндезини чүдел? Бирги эдээ, малдың чайгы семиртилгезин чедиишкинниг организастаанында. Малды чылыг болгаш тодуг кыштаглаашкын-биле хандырар дээш белеткелди баш бурунгаар хынамчалыг чоруткан. Чүм өттүг одарларны чөп ажыглап, суг-биле хандырылганы экижиткен. Хураганны сакманыг арга-биле доруктурарын чурумчуткан.

Март 20-ниң медээзи-биле алырга, районда төрүүр 68084 баш хойнуң 78,1 хуузу хураганнапкан. Төрээн 53225 хойдан 53984 хураган алдынган. Ол болза, ниити хойдан 100 баш хойга онааштыр 79 хураган болур. «Сүт-Хөл», «Алдан-Маадыр», СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтар, «Октябрь 30 чылы» колхоз 100 хойдан-на 82—84 хураган алган. «Искра» колхоз 100-төн-не 79 хураган алган.

СЭКП Тыва обкомунуң X пленумунуң доктаалын күүседиринге чөөн-хемчикчилер эрестиг туржуп, 1974 чылда бедик үре-түңнелди чедип алырлар.

М. СЕВЕН.
«Шыныңның» корр.

ӨДЕК ДОЛГАН ХУРАГАННАР

Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» совхозтуң Эәрбек салбырында 4 хойжу бригада бар. Оларда ам хой оолдаашкыны түлүктээн. Хой хүр кыштаан болгаш, оларның чаш төлү улуг шыырак, шупту онча-менди.

№ 1 хойжу бригада 26 муң хойлуг. Ону зоотехник Чойган-оол Монгуш бригадирлеп турар. Бо бригадада хой оолдаашкыны массалыг чоруп эгелээн. Хоочун хойжу Мөнге Кууларда 370, Норбу Монгушта —250, Седип-оол Күшкаштаарда —170, Алексей Шыырапта —125 хой төрээн.

№ 3 бригадада хой оолдаашкынының байдалы база эки. Ооң хойжулары малдың чаш төлүн онча-менди алыр дээш кызымак ажылдап турар. Хойжу Улуг-оол Ховалыг бо хүннерде 270, Сүрүнчап Ооржак —215, Сайын-Белек Оңдар —320, Василий Седип-оол —100 хураганнарны доруктуруп турар. Эәрбектің өске-даа хойжуларында байдал ындыг. Хойжу коданнарга хураганнар моон соңгаар-даа көвүдээр.

Тус-тус бригадаларда мал чеми четчир. Прессээн сигенни кыштаг бүрүзүнге немей чедиргилээн. Малдың чаш төлүнге суланы, микроэлементилерни хүн бүрү берип турар.

Хой оолдаашкынының бо харыысалгалыг үезинде Эәрбек салбырының мал эмчилери кызымак ажылдап турар. Ылаңгыя коммунист Хеймер-оол Монгуш бодунга хамаарышкан коданнарын хүн бүрү эргин турар болгаш хойжуларга биче эвес дузаны көргүзүп келген. Кодан бүрүзүнге ол профилактиктиг ажылды чоруткан.

Ынчалзажок Эәрбектің хойжуларының хандырылгазында четпес үүлдер база бар. Хойжулар Норбу Монгуш, Иван Середкин оларның кыштагларынга автолавка барбастаан. Турандан автолавкалар чедиптаа кээрге, оларда чонуң чүгула хереглел бараанны чок болур. Аъш-чем аймаандан колбаса, консерва кылыгларын эккелбейн турар. Автолавкалар харын-даа арага аймаа-биле долган болгулаар.

Хойжуларның амыдырал-хандырылгазын эжижидериниң айтырынче «Кызыл тараачын» совхозтуң дирекция чери кичээнгей салыр үе келген. Ырак коданнарда хойжуларның негелдези ындыг.

Х. ОЙДАН-ООЛ.

ТОЗАНДАН КУДУЛАТПААН

Өвүр районнуң «Кызыл тук» колхозта сарлык кадарчызы Саая Бадын-оолду чаңгыс чер чурттуглары мактап турар. Ол аныяк оол баштайгы үезинде колхозтуң ветучастогунга санитар болуп ажылдап турган. Ооң ажылга кызымаан көргеш колхоз баштаар чери аңаа мал кадарарын сүмелээн. Саая Эрелчиновичиниң шак ынчаар сарлык кадарчызы апарган. Кыс сарлык молдургаларын хүлээп алгаш, оларны улуг сарлыктар болуп чедишкиже чедир онча-менди даңнап келген.

Саая Эрелчиновичиниң сарлыктары бир дугаарында 1971 чылда оолдаан. Кадарчының көргүзүү багай эвес болган: төрүүр 100 сарлыкка онааштыр 90 бызаа. Ол дээрге дунгуш хунажыннардан алган бызаа-дыр. Ооң соонда Саая Бадын-оолдуң көргүзүү чыл бүрү улам бедип келген. 1972 чылда 100 сарлыктан 95 бызааны, а 1973 чылда —96 бызааны менди камгалап алган. Ол хире кежээ, кызымак кадарчыны колхозчуларның мактап турары чөптүг.

Бо кыжын ооң сарлыктары хүр кыштаан. Аныяк кадарчы Саая Бадын-оол тодарадыкчы дөртку чылда улам-на бедик көргүзүглерни чедип алырын хүлээнген.

О. ДАЛБЫЙ.

Бүдүрүлге мурнакчызы

Екатерина Егоровна Мальцева Туранның амыдырал-хандырылга комбинадынын дааранылга цегинге ажылдаа-ла ам 10 чыл чеде берген. Ол даштыкы хеп дааараар салбырның мастер-даараныкчызы. Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы бо кижиниң дааараан кылыгларының шынары кезээде эки диртип, хүн нормазын доктаамал 120—130 хуу күүседип келген.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

МЕРГЕЖИЛИНДЕН ХАМААРЖЫР

Совет кижилер беш чылдың дөртү чылының планнарын күш-ажылчы улуг көдүрлүүшкүн, чогаадыкчы бедик идепкей-биле күүседип кирипкен. Бүгү улустуң социалистиг чарыжының күчүлүг агымынче Барыын-Хемчик районнуң ажыл-ишчилери кирген болгаш хамыктың мурнунда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүн өзүлдезин дүргедедиринче, ниитилел бүдүрүлгезиниң ажыктыын бедидеринче угландырган чаагай херекти кылып турар.

Ынчангаш Барыын-Хемчик районнуң хөрөөженнер чөвүлелиниң чанында лекторлар бөлүү бодунун ажылын улам идепкейжиткен. Лекторларның сорулгазы — ажыл-ишчилериниң өртүзүнга политиктиг база идей-кижизидилгелиг ажылды хүн бүрү калбартыры. Беш чылдың маадырларынын үнелиг дуржулгазын калбаа-биле нептередир, өскелерге үлегерчижектиг мурнакчы кижилерни илередип көргүзеринче улуг кичээнгейни салып турар апарган.

Лекторлар бөлүүнде эмчи, юрист, башкы эртемниг кижилер, партия база совет органнарның ажылдакчылары кирип, олар чон өртүзүнга идейлиг утказы ханы, бөгүнгү амыдырал-биле быжыг холбаалыг лекцияларны номчуп турар. Үк бөлүктү райкүүскомнуң иштики херектер килдизинин ажылдакчызы В. Севээн удурткан. Ай, квартал санында кылып чорудар ажылын лекторлар планнап алган.

Район төвүнге, совхозтарга, бүдүрүлге черлеринге хөрөөженнер чөвүлелдериниң хуралдары, семинарлары, агитквартираларның хуралдары бо-ла болгулаар. Лекторлар өортан ажыктыг үүлдерни билип ап турар.

Лекция пропагандазы

Ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезинге, янзы-бүрү профессияның кижилериниң профессионал мергежилин бедидеринге, күш-ажылдын сагылга-чурумун сагыырынга, ону коммунистиг өзү-биле көөрүнге, кижизидеринге лекторнуң ролю улуг. Ынчаарга лекция бүрүзү бодунун дээштиин үүгле номчуттунган лекцияларның саны-биле эвес, харын, бирги эдээ-чегде, оларның идей-теоретиктиг деңнели, амыдырал-биле сырый холбаалыы, чоннун ангы-ангы бөлүктеринге таарышкан, дыннакчыга сонуургаңчыг болганы-биле тодараттынар. А ол дээрге бистин лекторларывыстың идейлиг үзелбодалындан, мергежилинден болгаш ниити билиг деңнелинден хамааржыр. Бо дугайын бистин лекторларывыс эки билир. Олар лекция бүрүзү дыннакчынын сагыш-сеткилинге ажыктыг болуп артар кылдыр, кижилер ону дыңнаарынга чарыгдаан үе-шагынга хомудавайн, харын чаа билиглерни, ажыл-херекке, амыдыралга херектиг чаа үүлдерни билип алганынга өөрүүр кылдыр ажылдаарын чедип алыр дээш кызып турарлар.

Лектор бүрүзү лекцияны түс-түс тематика аайы-биле чорудуп турар. Чижээлээрге, эмчи С. Куулар «Чаштарның кадын камгалаары», «Ургулар болгаш алкоголь» деп темалыг лекцияларны районнуң хөрөөжен чонунга номчуп келген. Юрист В. Севээн «Эрге-хоойлу болгаш эдээди ургулар» деп лекцияны хөй удаа номчаан. Районнуң хөрөөженнер чөвүлелиниң даргазы Т. Таралло амыдырада кайгамчык чараш үүлдер-дугайында лекцияларны номчуп, ада-иелерге музыка, уран үүлүүн онзагай шынарын, оларның кижизидикчи улуг ролюн чугаалап турар.

Лекторларның бо бөлүү тургустунгандан бәәр чыл-даа четпээн, ынчалзажок районнуң ажыл-ишчилериниң сонуургалын ап көөрге, ооң ажылы багай эвес организасттаттынганын херечилеп турар.

Амгы үеде ССРЭ-нин Дээди Совединге сонгулдаларга болгаш Совет Тыванын 30 чыл оюнга уткуштур лекция пропагандазын улам күштелдирер ажыл бөлүктүн мурнунда туруп турар. Бо талазы-биле тускай планны бөлүк ажылдап кылып эгелээн. Ылаңгыя малчыннар ортузунга лекция, беседа номчулгазы күштелир.

Е. АЖИ,
СЭКП-ниң Барыын-Хемчик райкомунуң хөрөөженнер ортузунга ажыл чорудар килдизинин эргелекчизи.

Чер-чер Советтеринде

ДОКТААМАЛ КОМИССИЯ ИЛЕТКЭЭН

Эрткен чылын «Торгалыг» совхоз чеди муң баш малды чедир албаан, күрүнеге 75 тонна эзтти, 21 тонна дүктү чедир сатпаан. Четпестерни чайладыр дээш малдың кыштаглаашкынын хүр эрттирип, ажаалда чемгерилгезин эжижидип турган, ооң продуктулуун кудулатпазынче кичээнгейни салып турар.

Бо чылдың баштайгы ийи айында малдың өлүп хораары эрткен чылдың ол үезинден эвээжээн. Чоокку үеге чедир совхозтуң бүгү хоюнуң 60 ажыг хуузу оолдаан, чаш төлү онча-менди. Малчыннардан А. Санчы, С. Куулар, К. Донгак олар төрүүр чүс хойдан-на 90-дан өрү хураганнарны камгалап алган.

Малдың чем курлавыры эвээжеп турарын өөренип көргеш, ону камнаар сорулга-биле одурба, сула ышкаш үүлдерни бар черлерден тып, сөөртүп ап турар. Ынчангаш сигенниң, элёнканың, силостуң, концентраттыг чемнерниң чамдык курлавырлары бар.

Малдың чаш төлүн бүрүн камгалап алыр дээш малчыннарже 90 сакманщикти чоруткан. Фермаларда, бригадаларда суг сөөртүр 5 машинаны быжыглаан. Д. Дочуң-оол, С. Кызыл-оол, Б. Кызыл-оол олар малчыннарга сугну доктаамал чедирип берип турар.

Бо бүгү ажылдарны болгаш чедир кылдынмаан өске-даа үүлдерни, моон соңгааргы сорулгаларны Торгалыг көдээ Советтиң эдээ-чеглиг сессиязынга чугаалашкан. Аңаа Советтиң көдээ ажыл-агый талазы-биле доктаамал комиссиязының даргазы, кол зоотехник Кара-Сал Балдак-оол илеткел кылган.

Д. ДАМБАЖЫК.
Өвүр район.

Кижи коллектив дээш, коллектив кижи дээш

Коллективтиг харыысалганы бедидер талазы-биле ак-довуракчыларның чаа эгелээшкинин республиканың үлетпүр бүдүрүлге коллективтери деткип турар.

Мурнуку чылдарда «Тыва көдээ тудуг» трестиң Шуурмакта ыяш белеткээр пунктузу бүдүрүлгечи көргүзүглериниң-даа, күш-ажылчы сагыыга-чурумнуң-даа талазы-биле хожудап турган. Эрткен шинтпирлиг чылда ол коллективке байдал эки бедик талазынче өскерилген. Тодарадыкчы дөрткү чылда шуурмакчыларның канчаар ажылдап, Ак-Довураква даг-дүгү болбаазырадыр фабриканың ажыл-ишчилериниң моральдыг болгаш материалдыг харыысалга дугайында көдүрген айтырыын деткип, ону боттарында ажыглап эгелээнин мооң адаанда парааан.

* * *

БҮГҮ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ АЖЫКТЫГ

Тодарадыкчы чылдың баштайгы кварталы дооступ турар. Дараазында кварталдарда планнарны болгаш алган хүлээлгелерни канчаар боттандырза чогуурул, ажыл-херектиң кандыг талазынче онзагай кичээнгей салыры чугула дээраин бирги кварталдың көргүзүглери тодарады бээр. А Шуурмакта ыяш белеткээр пунктунуң ажыл-ишчилери тоску беш чылда планныг онаалдазын дөрт чыл алды айда бүрүн боттандырар деп хүлээлгелиг. Амгы хүннерде оларның бүгү-ле ажыл-херээ ол сорулганы күүседиринге чагырткан.

Ажылды организэстаарында чаа үүл: эртениң-не олар дүүн канчаар ажылдаанын түүнней каавыдып, кайы-бир бригада болгаш цех онаалдазын күүсетпейн барганда, ооң чылдагаанын тып, анализтеп турар. Шуурмакчыларга чеде бергеш, оларның үгле боттарының ажыл-хереэ-ниң дугайын эвес, а ниити республикада көдээ тудугларның бедик темпилиг ажылдаарынга киирзе чогуур үлүүн утпайн турарын эскерип болур. Олар бо чылдың эрткен ийи айларында боттарының планныг онаалдаларын ажыр күүсеткен. Февраль айда 118 муң рубльдиң бараанныг продукциязын бүдүрер планныг тургаш, ону 35 муң рубльге ажыр боттандырган.

Ол болгаш өске-даа эки көргүзүглерни чедип алырынга коллективте социалистиг чарыш дээштиг дузаны чедирген. Шуурмактың ажыл-ишчилери эрткен чылын Тураның ыяш белеткээр пунктузу-биле социалистиг чарышка тиилекчи болуп үнген. Туранчылар-биле аразында бот-боттарында бар чедиишкиннери, арга-дуржулганы солчуп, аалдажыры чаңчыл апарган. Эрткен чылдың түүнелин үндүргеш, чаа тодарадыкчы чылда база катап аразында социалистиг чарыштың керээзин чарып тура, туранчылар Шуурмакта эш-өөрүнүң мурнакчы дуржулгаларын боттарынга ажыглаарын аазаан.

Коллективте чарыштың түүнелин ай санында үндүрүп, тиилекчилерни шаңнап мактап, оларның ажыглап турар дуржулгазын өскеринге нептередирин ында партия, профвилел организациялары администрация-биле кады боттандырып келген.

Ажыл-хереэнге болгаш кады ажылдап турар эш-өөрүнүң база хөй-ниитиниң мурнунга кижи бүрүзүнүң бот-харыысалгазының дугайында ак-довуракчыларның чаа эгелээшкинин бо коллектив деткип, боттарынга ажыглап киришкен. Мурнунда кандыг-бир ажылчыны ажылга хүлээп алырда начальниктиң дужаалы-биле кызыгаардаттынып турган. Ам бүдүрүлгеге ажылдаары-биле келген кижи чүүүн-даа мурнунда цехке азы бригадага кады ажылдаар өөрүнүң чагыг-сөзүн дыңнап, оларның сонуургаан айтырыгларынга харыылаар апаар.

Ак-довуракчыларның үлегерин амдыызында бо пунктуда ийи бригада эдергеп. Олар база-ла коллективтиг моральдыг болгаш материалдыг харыысалга дугайында негелдерниң чурумун ажылдап кылган. Бригадаларның бирээзин коммунист Иван Баа-Хөө удуртып турар. Ук бригада январь-февраль айларда плаңдан ажыр 35 кубометр ыяшты дилдирген. Ында ажылдап турар 16 кижиден хөй-ниитиниң чурумун үрээр, ажыл шагы үзер чаңгыс-даа таварылга болбаан.

Бригада чыл дургузунда ажыл шагы үспейн, сагыыга-чуруму эки болуп келзе, ажыл төлевиринге 25 хуулу немей төлеп бээрин чурумчуткан.

Ыяш белеткээр бригадаларның аразында чарышка январь айда планын 130 хуу күүсеткен эш Кабанов удурткан бригада тиилекчи болган. Бригада февральда бир хүн-не 40 кубометр ыяш белеткээр нормазын 80 кубометр чедирип келгеш, планындан ажыр 200 кубометр ыяшты белеткээн. Ол тиилекчи бригада 150 рубльдиң акша шаңнадын алган. Эш Соколовтуң удуртканы ыяш дилер бригада ийиги черни ээлээн.

Ында ажыл-херектиң чедиишкинниг болурунга партия болгаш өске-даа хөй-ниити организацияларының киирип турар үлүү улуг. Ажылчыннарның амыдыралчурталгазынче, культурлуг дыштанылгазынче олар кичээнгейин кошкатпайн келген. Чижээ, чоокта чаа суурга кыштыг үдээриниң солун байырлалы болган. Орта язы-бүрү спортчу оюннарны, маргылдааларны организастап, массалыг селгүүстээшкинни эрттирген. Эрткен чылын Шуурмакка оң ажыг өг-бүле чаа бажынбиле хандыртынган болза, ам ында дөрт ындыг чуртталга бажыңын тудуп эгелээн, чоокта чаа ында чаа столованы ажыглалга киирген.

К. ХЕРТЕК.

Чагаалардан одуруглар

ЭРЗИННИҢ КОММУНАЛЧЫЛАРЫ

Район төвү Эрзин суурда чуртталга болгаш коммунал ажыл-агый черниң тудугжулары бо чылын чаа чунар-бажыңны тудуп, ажыглалга киирген. Ында хеп чуур, баш таарыыр черлер ажылдап эгелей берген. Олар амгы үеде суурнуң кудумчуларында чырык киирип эгелээн болгаш төп канализация черин ажыглалга киирер дээш ажылдап турар.

Ч. СҮЛЬДҮМ.

КОЛХОЗЧУ ТУДУГЖУЛАР

Чөөн-Хемчик районнуң Ленин аттыг колхозунуң тудугжулары бо тодарадыкчы чылда 1500 кубометр ыяшты, 300 кубометр дашты белеткээр, 1200 баш шээр мал кирер 4 кажааны, бир аал ишти чурттаар бажыңны, хөй тарып боозадыр пунктуну, 200 тонна мал чеми шыгжаар складты, хоран-химикат складын, мал чуур черни ажыглалга дужаар. Кылып чорудар ажылдар хөй. Ынчангаш тудугжулар үе-шакты чөп ажылгаар дээш, бо хүннерде бүү белеткел ажылдарын доозар сорулганы салган.

Бригада амгы үеде 839 кубометр тудуг ыяжын, 215 кубометр дашты, бедик вольтулуг электри шугумунга хереглээр 150 чагыны кезиин белеткеп алган. Ында Моңгуш Дүвен-Байыр удурткан звено ажылдап турар. Звено кежигүннери 180 кубометр ыяшты тудуг объектилеринде сөөртүп чедирген. Коммунист Сат Аков, Ховалыг Дуктүт-Эник олар хүн нормазын 110—115 хуу чедирип, өскелерден үлегерлиг ажылдап турар.

Х. ОПАЛ-ООЛ.

МОНТАЖНИКТЕРНИҢ ҮЛҮҮ

Кызылдың № 6 тудуг-монтаж участогунуң сантехниктери колдуунда-ла улуг-улуг тудугларга суг дамчыдылгазын киирер. Оларның ам ажылдап турар чери пайысылалдың дөрткү микрорайону. Ында К. Т. Серенге удурткан 10 кижи составтыг бригаданың кежигүннери шупту 2-3 тускай мергежилдиг.

Ол бригаданың сантехниктери хоорайның эвээш эвес тудуг объектилеринге боттарының күш-ажылчы үлүүн киирген. Беш чылдың бо тодарадыкчы чылында бригада боттарынга бедиткен социалистиг хүлээлгеви алган ажылдап турар. Эрткен айларда олар планныг онаалдаларын ажыр күүседип, участокта чарыштың тиилекчилериниң одуруунга үнген.

Бригаданың күш-ажылчы чедиишкиннеринде ооң удуртукчузу Коңгар Түлушевичиниң бодунуң хууда үлүг-хуузу улуг. Ол тудуг-монтаж ажылынга мергежилдиг бригадир 1965 чылдан бээр ажылдап турар. Харыылаан ажылхереэнден аңгыда Коңгар Серен хөй-ниитиниң ажылынга база идепкейлиг киржип турар. Участокта профвилел месткомунуң кежигүнү хүлээлгезин ол ак сеткилдиг күүседип келген.

М. АШАК-ООЛ,
№ 6 тудуг-монтаж участогунуң сантехниги.

ССРЭ-ниң ДХМ-ниң КУР-нуң элчин черинге нотазы

КУР-нуң ССРЭ-де элчини Лю Синь-Цюаньга ССРЭ-ниң Даштыкы херектер министерствозунуң дараазында нотазын март 28-те тывыскан:

ССРЭ-ниң Даштыкы херектер министерствозу 1974 чылдың март 15-те КУР-нуң ССРЭ-де элчин черинге медеглелинге болгаш ССРЭ-ниң элчин черииниң КУР-нуң Даштыкы херектер министерствозунга март 23-те кыыгаан медеглелинге совет № 24 кызыгаар вертолёдунуң экипажтың үш кежигүнү-биле Кыдаттың девискээринге хонар ужурга таварышканының дугайын дыңнаткан болгаш экипажты база вертолётту дедир эгидип бээрииң хемчеглерин алырын кыдат эрге-чагыргалардан дилээн.

Ынчалза-даа кыдат тала делегей эргезииниң хөй-ниити хүлээп көрген нормачижектеринге чөрүштүр совет вертолётту болгаш ооң экипажын саалдып, тударын уламчылап турар. Оон туржук, кыдат тала болган үүлдү нүүлдеп, совет кызыгаар вертолёдунуң кылбаан-даа база кылбас ужурлуг-даа турган үүлүн мегелеп турары КУР-нуң Даштыкы херектер министерствозунуң март 23-те чоруткан нотазындан илдең бооп турар. Вертолёттуң иштинге разведка чорудар кандыг-даа аппаратура турбаан турбуже, КУР-нуң нотазында ындыг үүлдер турган деп шын эвес айыткан болган.

Вертолётту Кыдаттың девискээринче өжегээр чоруткан дээр дугайында бадыткаашкыны ССРЭ-ниң Даштыкы херектер министерствозу шуут хүлээп албаан болгаш совет № 24 кызыгаар вертолёду бо чылдың март 14-те, экипажтың үш кежигүнү-биле аар ааран шериг кижиин эмнелгеге дүрген чедирип келир дээш Белешиниң (Алтай крайда) мурнуу үгүнде районче ужуп бар чораан, агаарның берге байдалынга таваржып, уг-шигни чидирген болгаш кывар үүлдүң төнгениниң ужурунда кызыгаар чоогунда кыдат девискээрге хонар ужурга таварышкан, экипаж ол дугайын радио дамчыштыр болунуң аэропортунче илеткээнин бадыткаан.

Кыдаттың Синьцзян участогунда кызыгаар районнарынче шургуушкун кылыры-биле совет эрге-чагыргалар боттарының самолёттарын үргүлчү чорудуп турар дээр дугайында кыдат таланың бадыткаашкыны база-ла кандыг-даа үндезин чок болуп турар. Херек кырында байдалды алыр болза, өжегээр кылбаан бир таварылга болганы шын, 1973 чылдың февраль айда хамааты ужар үүлдүң АН-2 дээр самолёду рейс кылып чораан, уг-шиг чидиргениниден КУР-нуң агаар девискээринче биче када кире берген, ол дугайын кыдат эрге-чагыргаларга ССРЭ-ниң кызыгаар төлээлекчилерин дамчыштыр дыңнаткан турган.

Кыдат тала болган үүлдү өжегээр өскертип, совет кызыгаар вертолёдунуң хонар ужурга таварышкан чоруун ССРЭ-ге удур нүүлдээшкинни болунуң чуртунга калбартып, совет-кыдат харылзааларны улам ыңай чидиглендиреринге ажыглаар деп турары иллең-дир.

ССРЭ-ниң Даштыкы херектер министерствозу КУР-нуң Даштыкы херектер министерствозунуң удурланыышкынын хүлээп албаан болгаш кыдат девискээрге хонар ужурга таварышкан совет кызыгаар вертолёдун болгаш ооң үш кижилиг экипажын доп-дораан эгидип бээрии негээн.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

Варшава Керээзиниң киржикчилери күрүнелериниң Каттышкан чепсектиг күштеринде

1974 чылдың март 26—28-те Венгрия Улус Республикага, Будапешт хоорайга, Каттышкан чепсектиг күштериниң Кол командылакчызы Совет Эвиделиниң Маршалы И. И. Якубовскийниң даргалаашкыны-биле Варшава Керээзиниң киржикчилери күрүнелериниң Каттышкан чепсектиг күштериниң Шериг Чөвүлелиниң эолчеглиг хуралы боон эрткен.

Шериг Чөвүлелиниге Каттышкан чепсектиг күштериниң ажылының хүн бүрү айтырыгларын чугаалашкан болгаш дугуруштунган сүмелерни хүлээп алган.

Шериг Чөвүлелиниң ажылы ажыл-херекчи, эш-хуузунуң байдалынга, ооң киржикчилериниң шуптузунуң сырый кады ажылдажылгазының болгаш бот-боттарын долузу-биле билчириниң ёзузунга боон эрткен.

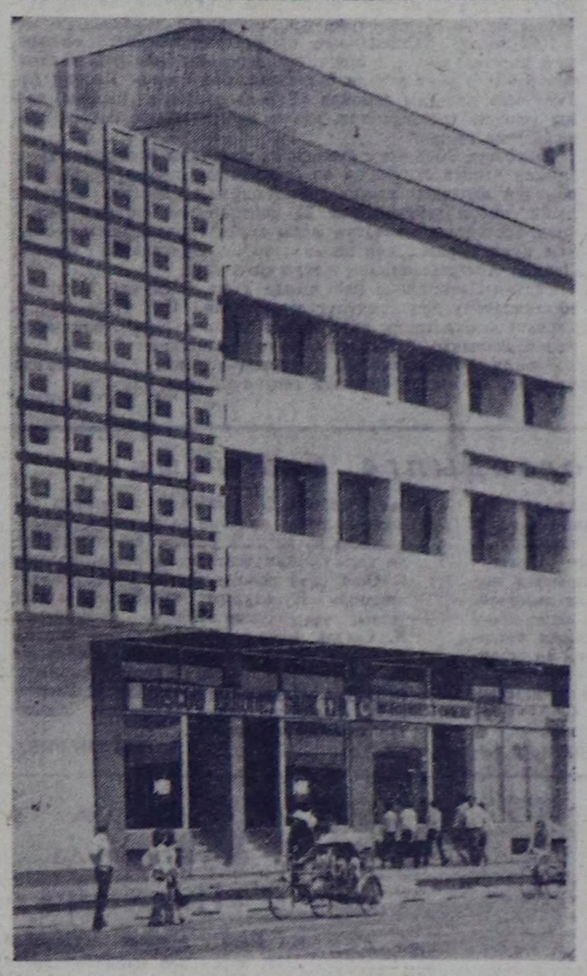

Сингапур биле Совет Эвилелиниң аразынга экономика, садыг болгаш культура харылзаалары үре-түүнелдиг калбарып турар. Москваның улусчу банкызының салбыры Сингапурда үш дугаар чыл ажылдап турар. Ол салбыр чурттуң чаа хөгжүп эгелеп турар үлетпүрүнге, тудугга болгаш садыгга акша-хөреңги тускайлаарынга идепкейлиг киржип турар.

ЧУРУКТА: Москваның улусчу банкызының салбырының ажылдап турар бажыңы.

В. ВОЛКОВТУҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

УЛУГ СОНУУРГАЛ

Март 24-тен 27-ге чедир Ирак Республиканың найысылалы Багдадка Азия болгаш Африка чурттары-биле эш-сеткил каттыштырар организация Чөвүлелиниң XI сессиязы болуп эрткен. Ооң ажылы делегейниң дешпилгелиг хөй-ниитизиниң бөлүктериниге улуг сонуургалды болдурган. Аңаа 67 чурттарның төлээлекчилери киришкен. Сессияга кончут чугула айтырыгларны чугаалашкан. Сессия национал-хосталгалыг шимчээшкиниң сорулгаларын шиитпирлээринче, тайбың хөрээн болгаш улустарның айыл чок чоруун база хосталгазын быжыглаарынче Азия, Африка чурттарының хөй-ниитиаин улам ыңай мобилизастаар талазы-биле шиитпирин хүлээп алганы ооң тодаргай херечизи болур.

Тайбыңлыг болгаш деп-шилгелиг күштериниң калбак программазын ажылдап кылган тайбыңга ынакшылдыг күштериниң Москвага эрткен Бүгү-делегей конгрезиниң соонда эрткен бо сессияга конгресстиң шиитпирлерин боттандырар, ийи дипте чурттарның болгаш улустарның эп-сеткил каттыштырылгазының шимчээшкинин таарыыштырар талазы-биле айтырыгларже улуг кичээнгейни угландырган.

Азия-Африка чурттарының мурнунда тургустунган сорулгаларны шиитпирлээринге эң таарымчалыг үе ам тургустунган деп ол чурттарның төлээлекчилери сессияга демдеглээн. Делегейде дүшкүүрлүг чоруктуң чавырлыышкыны калбарган, делегей политиказында болгаш делегей харылзааларында Азия-Африка чурттарының ролю улгаткан, ынчангаш делегейде чогумчалыг өскерилгелер болуп турда, боттарының социал-экономиктиг хөгжүлде программазын боттандырарынга, империализмниң чимзениишкиннеринге согуг бээрде од чурттарга чиик болур.

Азия чурттарының хамаарышпас хөгжүлдезинге болгаш бүгү талалыг кады ажылдажылгазынга бир чугула чүүл болза, Азияга коллективтиг айыл чок чоруук системазын өске чурттар-биле кады тургузаар дугайында совет идеяны боттандырарынга дузалаары болур деп сессияга демдеглээн.

Социалистиг кады ажылдажылга чурттары Азия, Африка чурттарының улустарының шыны эвилелчилери болуп турар деп, сессияның киржикчилери демдеглээн. Азияның болгаш Африканың улустарының национал-хосталгалыг шимчээшкинин деткиринге Совет Эвилелиниң ролюн ооң киржикчилери онзалап демдеглээн.

Азия болгаш Африка чурттарының улустарының эп-сеткил каттыштырылгазының шимчээшкини национал хамаарышпас чорук, социал дешпилге, быжыг тайбың болгаш улустарның айыл чок чоруу дээш империализмге удур демиселге чугула фактор болуп артарын сессия көргүскен.

А. БИРЮКОВ,
(СЭТА-ның тайылбырлакчызы).

Бойлаан юбилей

Тайылбыр

Барыын талакы күрүнелериниң агрессчи шериг-политиктиг бөлүглежиишкинин — Соңгу атлантика эвилелин (НАТО-ну) тургусканының 25 чылы апрельдиң баштайгы хүннеринде болур. Бо дээрге бойлаан юбилей деп чүвени дорт чугаалаар ужурлуг бис. Сөөлгү чээрби беш чылдарда ол бөлүглежиишкин делегейни дайын айыылының дүшкүүрлүг байдалынга тургузуп келген. Империализмниң агрессчи күштеринге удур социалистиг кады ажылдажылганың каттышкан күчүзүн, өскээр чугаалаарга Варшава Керээзиниң организациязын чогуур үезинде тургускан.

НАТО-нуң агрессчи бөлүглежиишкини «соок дайынын» дерзин чылдарында тывылган. Ынчаарда барыын чүкке «социализмни ап октаптарының», «күштер политиказының», «дайынны бис кырынга тургузарының» үезин турган, кол-кол капиталистиг күрүнелерге эргелеп-башкарар ажыл реаксылыг политиктеринге холунга турган, олар делегей системазынче бүүрелдии-биле хуулуп бар чораан чаа ниитилел тургузуун көөр хөөнү чок турганнар.

Трумэнниң, Даллестиң, Черчилльдиң дайын кыпсыкчы сөстерин эки сактып тур мен, италия солуннарга ол чурттуң даштыкы херектер министри турган кижиниң үүлүн адыш дуртундан үзүп эге адаанга мынчаар бижээнин сактып тур мен: «Чазактың составынга коммунистерни киирер орнунга атомнуг бомбаның частыышкынынга өлгени дээре».

Оон бээр Потомактың, Темзаның, Сенаның болгаш Тибрниң көвүүглериниң адаабиле хөй суг агып баткан, ооң-биле кады делегейде хөй үүлдер үндезини-биле өскерилген болдур ийин. Ам Барыын чүк удуртукчуларының аразында «коммунизмге удур шаап халдаашкын походун» чарлап, организастаарынче кыйгырып диттигаптер кижилер барык чок деп болур.

НАТО-дан бир дугаарында Франция үнген. 1966 чылда Францияның ынчаардагы президентизи генерал де Голль бистиң чуртувуска албанның аян-чоруун кылын чораанының чүкү-ле даартазында Франция НАТО-нуң чепсектиг күштериниң бодунуң шериин үндүрген болгаш Соңгу атлантика органының политиктиг органынга хевээр арткан. Парижтиң негелдезин ёзугаар НАТО-нуң Францияның девискээринге турган албан черлерин өске чурттарже көжүрген.

Францияның бо базымы НАТО-га кирип турар чурттарга ханы салдарны чедирген. Норвегияның, Данияның, Исландияның хөй-ниитизиниң калбак кезээ НАТО-ну тарадырын негеп, боттарының ынчаардагы чазак баштынарының антисоветчи угланышкыннарынга удурланын эгелээн. Ол чурттарның чазактары Францияның үлегерин эдербезе-даа, улус массаларның үзел-бодалдарын бодунуң политиказынга барымдаалап көөр ужурга таварышкан.

Дүшкүүрлүг чоруктуң чавырылдырары ооң эгелээн, ооң бо хүннердеги херечилери бистер болуп турар бис. Барыын талакы чазактарның хөй нуруузу Совет Эвилели болгаш өске-даа социалистиг күрүнелер-биле бот-бодунга таарымчалыг кады ажылдажылга харылзаазын тургузуп эгелээн. Чижээ, ССРЭ-ниң болгаш Францияның аразында кады ажылдажылга шуут найыралдыг характерлиг апарган. Совет-америк харылзааларны чогумчудары база эгелээн, ооң бир тодаргай илереи болза ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың удуртукчуларының сөөлгү үш чылда дээди деңнелге үшкү ужуражыышкынын белеткеп турары болур.

Ындыг-даа болза, делегейге дүшкүүрлүг чоруктуң чавырылдырарының удурланыкчылары НАТО-нуң штабтарында халбактанмышаан хевээр, олар делегейни «соок дайын» үезинче дедир тыртып турар деп чүвени үттүп болбас херек. СЭТА-ның корреспондентизи болуп, НАТО чөвүлелиниң элээн каш сессияларына олурукур арганы болган мен, ынчангаш Барыын чүкте диргелип келген «совет айыылдың» дугайында хөй чуулчуруушкуну дыңнап, калбак хөй-ниитини мегелээр дээн ораалдажыышкыннарның херечизи болуп келген мен.

НАТО-нуң 25 чыл иштинде догуннап келгениниң үезинде ооң кежигүннери чурттарда дайын одун кыпсыр дээн чөнгээлер үргүлчү болуп турар, ынчангаш тайбың дайынларының чимзениишкиннерин серемчилелдиг хайгаараары эргежок чүгула деп чүвени үттүп болбас.

А. КРАСИКОВ,
СЭТА-ның тайылбырлакчызы.

Эвээш чарыгдаалдарлыг, эки шынарлыг, хөй продукция дээш

КОЛХОЗТАРНЫҢ КУРЛАВЫРЛАРЫН—БЕШ ЧЫЛГА

Чурттуң колхозтарынга отчёт-сонгулдалыг кампания доозулган соонда ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозу 1973 чылда бүдүрүлгеажыл-агый болгаш саң-хөө талазы-биле оларның ажыл-чорудулгазының түүнелдерин үндүрген. Ол түүнелдерни бүү тараажылар сонуургап турар.

Министерствонуң колхозтар херээзиниң кол эргеделиниң начальниги **И. П. Гайворонцев**-биле бо дугайында беседаны кылдым.

— Иван Петрович, чаа чыл шагда эгелээн, ам кидин түлүк чоруп турар, ынчангаш ол түүнелдер озалдай бербээн бе?

— Көдээ ажыл-агыйның онзагай байдалы ындыг боор чүве-дир ийин, ажыл-агый чылы календарь-биле дүүшпейн баар. Оон аңгыда министерстволуң саналга төвүнге безин ол түүнелдерни үндүрери ындыг белен эвес, чүге дээрге чүс-чүс мың чурагайларны сайгарып, түүнней көөр апаар. Оларга үндезилээп алдан ажыг көргүзүглериниң талазы-биле оперативтиг түүнерни көөр.

— Оларның дугайында чугааны эгелээрде, хамыктың мурнунда чурттуң колхозтарының дугайын, олар бисте чежел, кандыг байлакшылдыг боон турарыл, ону ниитизиби-биле дончулап чугаалап көрүнерем?

— Амгы үеде чуртта 31 муң колхоз бар, оларда 16 миллион кижи ажылдап турар. Көдээ ажыл-агый продукциязын бүдүрериң улам ыңай көвүдедириниң талазы-биле партияның XXIV съездизиниң салган сорулгаларын күүседи-ринге колхозтар чугула рольдуг боон турар, олар 191,3 миллион гектар ажыглал черлериг.

— Ынчаарга оларның беримчези кандыгыл?

— Беш чылдың үшкү чылында чер ажылының продуктуларын көвүдедири дээш демисел бүгү колхозтарның херээ болу берген. Коллективтиг ажыл-агыйның бүгү төөгүзүнүң дургузунда эрткен чылын миллион-миллион тараажылар шылгарааңгай чедиишкиннерни чедип алган. Тараанның ниити чыылдазы 116,7 миллион тонна болган. Тайылбырлап чугаалаарга чуртка тараа бүдүрериниң 52,5 хуузу, ону белеткеп садарының 50,1 хуузу колхозтарга онаажыр. Тараанның дүжүткүрүн ап көөр болза, база-ла чаагай, бир гектардан дүжүт 20,5 центнер чедип турар. Ол болза колхозтардан өске ажылагыйларның бир гектардан ортумаа-биле ап турар дүжүдүнден 2,9 центнер хөй боон турары ол.

Оон-биле кады ындыг бир чурагайны адаваан барын болбас: центнер тараа бүдүрериниң бот-үнези 5,12 рубль болган, ол 1972 чылдыынга деңнээрге барык-ла бир рубль чиигээн. Оон ачызында сайгарган продукциядан орулга 99,3 хуу көвүдээн.

Бо чурагайлар бисти өөртүп турар. Ынчалзажок оларга бичии-даа сагыш амыран, оожургап болбас ужурлуг. СЭКП ТК партияга, совет улуска бодунуң Кыйгырыынга чедип алган үүлдү быжыглаарындан аңгыда, харын ону ажыып эрткеш, улам көвүдедир ужурлуг деп айыткан. Сорулга белен эвес, ынчалзажок ол күүсеттиниң болур. Хамыктың мурнунда бүгү курлавырларны бүрүн ажыглаар херек. Алма-Атага болган байырлыг хуралга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев оларның эң чугулаларын тодаргайлап айыткан. Ол дээрге бирги эолчегде гектар чер бүрүзүнүң дүжүттүүн бедидери-дир. Кировоградта «Коммунизмниң херели», Закарпатьеде Ленин аттыг, Одессада Посмитный аттыг колхозтар эрткен чылын түс-түс, харын-даа муң-муң га черниң бир гектарындан-на 53—60 центнер тараанны алган, олар бүгү ажыл-агыйларга үлегер-чижек болур ужурлуг.

Ынчанмыже чамдык колхозтар тараанның дүжүткүрүн бедидер арганларны чедир ажыглавайн турар. Чижээ, Таджикистанда ниити тарылга пөлүүнүң чүгле 53 хуузунга тарылга эолчештирилгезин чоруткан, Азербайджанда—62 хуу, Туркменияда ооң —60 хуузу боон турар. База бир чугула курлавыр — органиктиг чемишчидилгени ажыглаары болгай. Ону Белоруссияда, Эстонияда, Литвада түгээр эки ажыглап турар. Бо черлерде гектар бүрүзүнге-ле 8—10 тонна органиктиг чемишчидилгени төп турар. Ынчаарга Грузияда, Азербайджанда, Арменияда, Россия Федерациязының чамдык областларында ол курлавырны чедир үнелевейн, бир гектар тараа шолунге ортумаа-биле бир-ийи тонна органиктиг чемишчидилге төп турар. Оон аңгыда машина-трактор парын ажыглап турарын апкүүсеттинген, плаңдан ажыр күрүнеге чартык миллиондан эвээш эвес тонна продукцияны саткан. Эрткен чылын 25,2 миллион тонна картофельди бүдүрген. Бир гектардан ортумаа-биле ооң 124 центнер дүжүдүн алган. Ынчалзажок ону садып алырының планын 2,5 хуу чедир күүсетпээн. РСФСР-ниң, Украинаның, Грузияның ажыл-агыйлары даалгаларны күүсетпээн.

Чигир свеклазының болгаш хөвеннің дугайын онзалап чугаалап көрейн, чүге дизе, өске ажыл-агыйларга бодаарга ол продукцияны белеткеп садарының хөй нуруузу колхозтарга хамааржыр, чижээ, чигир свеклазының 90 хуузу, хөвеннің 74 хуузу оларга онаажыр. Ол культураларның чаагай дүжүдүн ажаап алган. Ынчалзажок арганларны ыракта чедир ажыглаваан.

— Эрткен чыл малчыннарга белен эвес болган, даалгаларны олар канчаар күүсеткенил?

— Мал ажылының продуктуларын бүдүрери 1972 чылга деңнээрге эрткен чылын сүт — он хуу, чуурга—чеди хуу көвүдээн. Ол-ла үеде мыыстыг бода малдың баш саны 2 хуу (өскээр чугаалаарга миллион баш) немей өскен, хаван чартык миллион, хой болгаш өшкү — 1,1 миллион, күш 5,2 миллион башка немей өскен. Малдың баш санының өскени-биле кады ооң продуктулуу бедээн. Ооң-биле черге-лештир мал ажылында чедир ажыглаттынмаан курлавырлар ам-даа хөй. Чижээ, Азербайджанның, Грузияның, Арменияның, Туркменияның, Таджикистанның колхозтарының саткан малының деңзизи ам-даа чавыс болган.

— Бүдүрүлгениң өөлүдези колхозтарның орулгазынга салдар чедиргени чугаажок боор аа?

— Чугаажок чедиргеи. Эрткен чылын оларның орулгазы 24 миллиард рубль болган ийикке, азы 1972 чылга деңнээрге тос хуу өскен. Беш-тиг бир кезээнден хөй—7,5 миллиард рубль арыг орулганы алган.

— Ажыл-агыйларда ону канчаар хувааганыл?

— Беш миллиард рубльди хуваашпас фондуну көвүдириниге тускайлаан, 700 миллион рубльди культураның болгаш амыдыралдың хеределдериниге ажыглаар. Бо ийи көргүзүг кайызы-даа 1972 чылдыывдан хөй боон турар. Орулганың өөлүдези колхозчуларның ай санында ажыл төлевирин алды хуу көвүдедир арганы берген. Ол ындыг болур-даа ужурлуг. Чүге дизе, бедик бүдүрүкчүлүг күш-ажыл кезээде шаңнал-мактаалдыг болур болгай.

— Түүнелинде колхоз бүдүрүлгези кандыг орулгалыг болганыл?

— Ол болза эрткен чылын 28,8 хуу болуп тодараттынган, ооң мурнундагы чылдың олда үезинге деңнээрге өөлүде беш хуу болган. Ол чедиишкин чаа бедиктерни чедип алырынга быжыг үндезин боон турар. СЭКП ТК-ның декабрь (1973 чыл) Пленумунуң шиитпирлериниге дүүштүр база күр черлерни шиңгээдип алырының 20 чылынга тураскааткан Алма-Атага болган байырлыг хуралга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң чугаазынга айыттынган сорулгаларга холбаштыр түүнелдерни база моон соңгааргы сорулгаларны колхозтарның эвилел чөвүлелиниң чоокта чаа эрткен хуралынга чугаалажып көрген. Беш чылдың тодарадыкчы чылында планнарның болгаш хүлээлгелериниң күүсеттезин хандырар талазы-биле практиктиг хемчеглерни аңаа айыткан.

А. ШАПОВАЛОВ,
СЭТА-ның корреспондентизи.

СССРЭ-ниң Улус ажыл-агый чедишкиннериниң делгелгезинде

ШАХТЁРЛАР «СЫЛДЫЗЫ»

Маяк — далайжыларның орук айтыр «сылдызы». Даг иштинге ажыл кылышкын үезинде уг-шиг тывары далайга уг-шиг тыварындан берге. Ынчангаш шахтерларга таарыштыр «Маяк-УН-I» деп айтыкчыны чогаадып кылган. Оон чырыы кызыл болгаш ногаан өңнүг. Бир эвес ол ийи чырык хары үгда хып турар болза даг иштинде үттекчи шын уг-биле чоруп орары ол, а оларның бирээзи кыва бээр болза өске угже бар чыдары ол болур.

Чаа «маякты» ажылдап кылыр чёрниң төлевилел уунга, азы шахта иштиниң быжыглаажылга азып каар. «Маяк УН-I» 150 метр бурунгаар ылаптыг «көөр». Ону чер адааның кандыг-даа ажыл кылышкынынга ажыглаар. Ону ажылдадырынга электрилиг хөделдиргичи, трансформатор болгаш кабель негеттинмес.

УАЧД-ниң «Хөмүр-даш үлетпүү» деп павильонунуң экспонады болу берген ол приборну Новокузнецкиде «Юбилейное» деп шахта эргелелиниң маркшейдери В. Елгин чогаадып кылган.

Л. СКОРЛУПА.

Информация дамчыдыкчызы

Франция биле Пруссияның аразында 1870—1871 чылдарда болган дайынга бүзәәлеттиргген Париж бодунуң департаментилери-биле харылаазын чидирген. Удатпаанда харылаза катап тургустунган. Французтар харылзаа тударынга көге-бугаларны ажыглаан. Харылзааның эрте-бурунгу аргазын французтар ооң соонда модернизастаанныр. Ырак черже улуг хемчәлдиг, аар чагааларны көге-бугалар дажыглап шыдавас. Ынчангаш чорудар материалдарны улуг саазынга чышыргаш, ону чуруккa тырттырып ап, хензиг хемчәлдерге көвүдеди парлап алыр арганы чурук тырттырыкчызы Дагрон саналдаан. Диш чуур щетка хавынга суп каан 20 пленканы бир көгебуга Парижтен апаар турган, а бир пленкага-ла 300 муң үжүктүг материалдар кирер турган.

Фото-кино аппаратура сайзыраан амгы үеде ындыг чүве кайда боор. Азарганчыг хемчәлдиг кыдыр кылган микрофильмнерни библиотекаларда, музейлерде, архивтерде, эртем-шинчилел албан черлеринде калбаа-биле ажыглап турар болгай. Оларны төлевилел организацияларында канчаар ажыглап турарының дугайын «Микрофильм кылырынга үндезилээш төлевилел документилерин кылырының, көвүдедиринин, шыгжаарының автоматтыг системазы» деп тематиктиг делгелгени УАЧД-де делгээн.

Ылаптыг тодарадыр

Кандыг-бир элементиниң составында алдын азы мөңгүн бар бе деп чүвени билип алырда конструкторларның «Сатурн» деп адаанны тускай приборнуң атомизаторунче шинчилеп турар материалды суп каарга бүгү-ле чүве билдине бээр. Бедик температураның салдары-биле шинчилеп турар материалдың чамдык кезии бусталып үне берген ишкаш апаар. Оон соонда ол прибор тодарадып турар элементиниң атомарлыг бустарының дыгыжын электрилиг сигналче шилчидиптер. Индикаторнуң согунчугажы металлдың хуузун ылаптыы-биле айтыр.

Ол прибор үүгле алдынны ылап тывар эвес, харын суук үүлдерде алюминийни, демирни, платинаны, титанны болгаш өске-даа элементилерни тодаргай айтып шыдаар. Приборну башкарары болгаш ажылдадыры бөдүүн. Ол дугайын «Химия үлетпүү» деп павильондан көрүп болур.

В. ЕРЕМИН.

Сиген-ногаан хевис

Чаа туткан бажыңны долгандыр чыткан куу ховуну аллея болгаш оруктарлыг ногаан хевис кылдыр хуулдурарынга үүгле ийи шак негеттинер. Сигенден кылган ногаан хевис чаа тудугну таныттынмас кылдыр өскертиптер. Үүү боор ол? Тоолда үүве бе?

— Чок, чо-ок, херек кырында үүве-дир эштер. Ногаан хевисти канчаар аргып алырыл ышчаш? Баштай торфтуг кезек черге чугайлаашкын материалдарын болгаш минералдыг чемин аймаан киирер. Оон улаштыр сиген үрезинин чажып каар. Олар өзүп, дазыладаны бээр. Хевистериҥ торф дөжөө сигеннериҥ дазылдары-биле адырылбас кылдыр аргыжып, тутчу бээр. Ам үүү боор, торф дөжөөн дүрүп эккелгеш, янзыбүрү хевирлиг, хемчәлдиг кылдыр кескилеп алыр, ол-ла.

Торф-ширик хевистер чурталга черлерин, садтарны, паркларны каастаарынга дыка тааржыр. Ону канчаар кылырының дугайын УАЧД-ниң «Торф үлетпүү — кодээ ажыл-агыйга» деп павильонунда көргүскен.

О. ГОНЧАРОВ.

Газ — үнелиг одалга

Газ дамчыдар хоолай шугуму эрте-бурунгу Бухарадан бууруп Уралга чедир шейлүп чорутқан. Газлинскиниң газ тывар чериниң дамчыдып турар газы-биле Свердловскиниң, Челябинскиниң болгаш өске-даа хоорайларының үлетпүр бүдүрүлгелери «тынып» турар. Злезинниг ховуларда газтыг ол чер 78 миллион кубометр үнелиг одалганы ынаар берип турар.

Газлинск — онзагай чер. Иштинде хөй янзы ногаа суп каан пироги-даа ышкаш сагындырар аан. Черниң кырынче чоок каттардан конденсат чок газты (ону химия үлетпүүнге хереглээр), а ханы каттардан конденсаттыг газты тып турар.

Үстүү каттың газының шыгын кургадыр, а алдыы каттың газының конденсадын аңгылаар. Арыглаан газты 35 атмосфера базыышкынныг газ-турбиналыг компрессорлар-биле хоолай дамчыштыр сорудуруп, хереглөнчилерге чорудар.

Газлинскиниң участогунда ажылдап турар 185 скважинаны болгаш газ чыыр 8 пунктуну автоматизастаан. Газты тыварын, чорударынга белеткээрин база автоматчыткан. Оон ачызында аңаа ажылдап турган 200 кижини хостап, өске ажылга ажыглаан, чылда муң-муң рубльдиг камналгазын алган. «Газ үлетпүү» деп павильонда ол дугайын чугаалап турар.

О. ПАВЛОВ.

Макталдыг кижилер

Хоочунну үдээн

«Мен бистиҥ бо коллективке мугур 20 чыл дургузунда ажылдап келдим. Бо үениҥ дургузунда үүгле үш машинаны солаан мен. Ам ажылдап турар машинам капитал септелге чокка 130 муң километрни эрти. Ол ам-даа 100 муң километрни эртип болур.

Техникага камныг болур болза, ол үр үеде ажыглаттынар. Ажылдап турар коллективиниҥ ат-алдарын бодап, ак сеткилдиг ажылдаары ажылчын кижиниҥ хамааты хүлээлгеан-дир. Бодап-даа көрүүнерден, бистер, ажылчыннар дугайында партия болгаш чазак кайы хире сагыш салып турар-дыр. «Социалистиг чарыштың тиилекчизи», «Бүдүрүлгениҥ хоочуну» дээш оон-даа өске хөрек демдектерин, үш чергелиг «Күш-ажылдың алдар» орденин тургускан дугайында доктаалдар чоокта чаа үнду. Оларны чедип алыр бүүү аргалар силерде бар болгай, аныяктар. Ынчангаш мээң чагыым: ажылды улуг, биче дивейн, аңаа кезээде төлептиг болуңар».

Бо болза республиканың кадык камгалал министерствозунуң автобаазазының хоочун чолаачызы Яков Александрович Круговыхтың чоокта чаа ону пенсияже үдээнинге турасказаткан хуралга чугаалаан сөстери-дир. Коллективтиҥ кежигүннери 60 харлаан чолаачызын чоокта чаа пенсияже байырлыг ёзу-биле үдээн.

Яков Александровичниҥ бүдүрүлге стажы улуг. Ол үүгле Тываның бүүү районнарының оруктарын 30 чыл дургузунда эргип, янзы-бүрү чүүктерни сөөрткен. Адачурттуң Улуг дайынынче Тывадан аттанган. Орденхавыааларлыг дайынчы ажылдап турган эрги коллективиниҥ дедир келгеш, чолаачы ажылын үргүлүүлээн.

Хар-назыны улгадып келзе-даа, ол хөй-ниити ажылынга идепкейлиг киржип, аныяктарны кижизидериҥе төлептиг үлүүн киирип келгениҥе бүдүрүлгениҥ удуртулгазы, оон өөрү сеткилдиҥ ханызындан өөрүп четтиргенин чугаалап, ам-даа кадык чаагай болурун аңаа күзеп, өртектиг белектерни тывыскан.

Б. ОЮН.

Чонунга хүндүткелдиг

Леонид Артынаевич Лакпаны чаңгыс чер чурттулары мактаар. Оон назы хары улгатпаза-даа, күш-ажылга кызымаккайы-биле ол чоннуң хүндүлелин чедип алган. Леонид бичиинаиден-ие машина техниканы сонуургаар, ол кан аттарны мунуп, башкарарын үргүлүү күзеп чораан.

1962 чылда Балгазынның профтехучилищезинге ол өөренип киргеш, ону чедиишкинниг доосканы-биле оон механизатор болур улуг күзели боттанган. Оон бээр-ле Леонид Артынаевич Каа-Хем районда «Бүрен» совхозка кышкы, часкы үелерде трактористеп, күзүн дүжүт ажаалдазынга комбайнерлеп келген.

Совхозтуң № 2 хову бригадазы мал чеми белеткеп турар. Эрткен чылын Л. Лакпа ол бригаданың кежигүнү тургаш, оон эки ажылдыг кижилериниҥ бирээзи болган. Бригада кежигүннери гектардан-на 25 центнер көк сигенни белеткээн, ынчангаш совхозтуң малы эртип турар кышты четчир чем курлавырлыг, хүр ажып турар. Бо чаагай хөректе Леонид Артынаевичиниҥ үлүг-хуузу улуг.

Бистиҥ Леонидивис 1968 чылда Тыва АССР-ниҥ алдарлыг механизатору деп хүндүлүг атты алган. Ол үүгле Лакпаларның ог-бүлезиниҥ эвес, бүдүн ажыл-агыйын, оон механизаторларының байырлалы, улуг чедиишкини болган.

Леонид Артынаевич бо хүннерде техника септелгезинде киржип, 2 пресподборщикти септеп кылган.

Е. ПАЗДЕРИН.

Эрткен воскресеньеде Тайга станциязында хаак баазазынга Тыванын транспорт эргелелиниҥ Кызылда коллективтериниҥ аразынга хаак маргылдаазы болуп эрткен. Аңаа алды коллективтерден хөй-хөй аныяк-даа, хоочун-даа хаакчылар киришкен.

ЧУРУКТА: маргылдаа үеанинде.

П. ПОЛЕЖАЕВТИҥ фотозу.

Ыяш олуртулгазы

Алтайның колхозтарының болгаш совхозтарының чаныыр ёзугаар ыяш олуртур чаа-чаа черлериҥ төлевилелин тургускан. Крайның ховушөлдүг Кулундазынга болгаш өске-даа тараалаң черлеринге черни хат-шуургандан камгалаар сес муң гектар ажыз девискээрге ыяштыг делиндекти тургузар. Ногаан ыяш одуруглары тараа шөлдериниҥ, суурларының болгаш ховуда суг хөлөбектериниҥ кыдыгларына бедип үнер.

(СЭТА-ның корр).

БАРНАУЛ.

Шыдыраа

Он бирги салыг соонда

«Урожай» эки-тура спорт иштителиниҥ бирги чери дээш ойнап турар шыдыраачылар он бирги салыгга ужуражып келгеннер.

Баштайгы хөлге ойнаан Бай-Тайганың чемпиону, ийги разрядчы Д. Ооржак дуржулгалыг бирги разрядны, Тандының төлөөзи Б. Хомушку-биле хайымнашкан. Дараазында столга агы-биле ойнаан Эрзинде Ленин аттыг колхозтың механиги Д. Буду Чөөн- Хемчиктиҥ Ийме школазының башкызы Х. Монгушту уткан.

Көдээ спортчуларның маргылдаазын баштап турар Сарыг-Септиҥ С. К. Тока аттыг школазының башкызы С. Идам ийги разрядчы Б. Дуюбанга удур агы-биле ойнаадаа, Улуг-Хемниҥ төлөөзиниҥ күштүг халдаашкынынга таваржы берген. Ынчалаа-даа Идамның тывызык, кажар, чогаадыкчы көштери салыгны аштырыышкындан чайладып эп шыдаан. Б. Дуюбанга тайбың керээзин чарарындан өске чүве артпаан. Салыг хайым-биле доозулган.

А. Глушков — Д. Монгушка, А. Хомушку — Б. Ооржакка, Т. Конгар—Ч. Сотпага, З. Майдыр — О. Бегзиге уттуруп каанар.

Ол-ла кежээ ойнаттынмаан болгаш төндүр салдынмайн барган оюнар болгулаан. Мацаа база-ла С. Идам шылгараан. Ол О. Куулар-биле нарын байдалга соңгаарлаттынган салыныга тывынгыр, чараш көштерни кылып, арыг тиилелгени чедип алган.

Бирги разрядчы Сендап Ооржактың бодунуң спортчу чаңгыс чадада өөрү — Б. Хомушкуну, О. Куулары удуп алгаш, шилиндектериниҥ санынга киргеп.

С. Идам турнир таблицазын баштавышаан. Ол 10,5 санныг.

Д. САЛЧАК.

Дыштаныр хүннерде

Хоорайның бешки микрорайонунда чурттап турар сонгукчулар **бөгүн республиканың АТБ-зинде клубта агитпунитуга барып, делегей байдалының дугайында лекцияны дыңнап** болур. Лекция 17 шакта эгелээр. Лекция соонда уран-чечен фильм болур.

Ол-ла хүн хүндүскүүнүң 16 шакта хоорайның күш-культура бажыңынга өөредилге черлериниҥ коллективтериниҥ хостуг үреш талазы-биле бирги чери дээш маргылдаа эгелээр. Ол-ла маргылдааны воскресеньеде база артенгиниҥ 10 шактан эгелеп сонуургап болур силер.

Марттың 31-де хөгжүм-шин театрынга **«Шорум ыйнаан»** деп казах каттырынчыг шиини көрүкчүлер сонуургаар.

Воскресеньеде Тайга станцияга кышкы сезониҥ сөөлгү хаак маргылдаазы эртер. Кышкы сезонну хаарының эстафетазынга тус-тус командалар киржир.

Субботада болгаш воскресеньеде «Енисей» болгаш «Энергетик» культура бажыңнарынга дыштанылга кежээлерин эрттирер.

Парктың бильярд болгаш теннис залдары ажылдап турар.

Улусчу чогаадылга бажыңынга

Республиканың Улусчу чогаадылга бажыңының уран үүл чөвүлелиниҥ хуралы болуп эрткен. Аңаа улусчу театрларының режиссёрларының, районнарының Культура бажыңнарының директорларының кылып чорудун турар ажылдарын дыңнаан.

Хуралга келгеннер боттарының ажылынга хамаарыштыр санал-оналын чугаалап, дуржулгаларын солушкан. Эң ылаңгыя Сарыг-Септиҥ Культура бажыңының директору В. Харченко, Хандагайтының улусчу театрының режиссёру С. Арат-оол оларның санаалдары солун болган.

Уран үүл чөвүлелиниҥ хуралынга Совет Тыванын 30 чылынга уткуштур репертуарларны канчаар кылырынга хамаарышкан чугаа база болган. Бо талазы-биле хөгжүм-шин театрының режиссёрлары С. Оюн (кол режиссёр), Н. Баль, республиканың Культура министерствозунуң уран үүл талазы-биле инспектору К. Сагды, Бүүү-россияның театр иштителиниҥ Тыва салбырының секретары В. Оскал-оол, Кызыл хооркүүскомнуң культура киллизиниҥ методизи Н. Пюрбю олар хуралдың киржикчилеринге ажыктыг сүмелерни киргеп.

А. ЧИГУНЕКОВ.

Ленинград оруктарында «Икарустар»

Нева эриинде хоорайда «Икарус» деп марилыг венгр автобустар мооң-биле 10 хире чыл ажылдап турар. Оларны хоорайга болгаш хөй санныг турисчи чазаглыг оруктардан-даа бо-ла көрүп болур.

Амгы үеде Ленинградта ындыг 735 чымчак чоруктуг, чырык, делгем, башкартыңгыр, чараш машиналар санаттынып турар. Оларның хөй иезии сөөлгү модельдиҥ машиналары бооп турар.

ЧУРУКТА: «Икарус-250» деп туристер сөөртүр автобустарның Москва вокзалының чанында турары.

М. БЛОХИННИҥ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Телевидение

МАРТ 30-ДЕ

МОСКВАДАН

12.00—Дамчыдылгалар программазы. 12.05—Медээлер. 12.10—Өөнүт телекөргүзүү. Уругларга. «Чурук бүрүүнде хөй». 12.25—«Кадыкшыл». Эртем-шинчилелиг дамчыдылга. 12.55—Өөнүт телекөргүзүү. Школачыларга. «Мээң дыштанылгам» деп уран-чечен телефильмниҥ баштайгы көргүзүү. 13.20—«Болур-даа, болбас-даа ышкаш», 14.20—«198-ки сезон». ССРЭ-ниҥ Улуг театры бөгүн. 15.20—Телекөрүкчүлериҥ айтырыларына политиктиг тайылбырлакчы Ю. А. Жуков харыылаар. 15.50—«Дээрги Джон Фальстаф» деп музыкалыг фильм-шиниҥ баштайгы көргүзүү. В. Шекспириҥ «Виндзорнуң ончоктары» деп комедиязынга болгаш Дж. Вердиниҥ «Фальстаф» деп операзынга үндезилээн. 16.50—17.00—Чапсар. 17.00—«Дээрги Джон Фальстаф» деп фильм-шиниҥ уланчызы.

КЫЗЫЛДАН

18.00 — «Тыванын неделязы». Информастыг программа. 18.15—Телемедээлер.

18.30—«Аныяк үнер». Аныяк күүседикчилериҥ Бүүү-эвилелдиҥ телеконкурузу. 2-ги тур. 20.00—«Чурттуң күш-ажылчы судалы». Социалистиг күш-ажылдың тиилекчилери үлетпүр бүдүрүлгелериниҥ дугайында. 20.30—«Чечен чогаадының экранчыдылгазы». «Дон тоожузу». Уран-чечен фильм. 22.05—«Силерниҥ дилээңер ёзугаар». Музыкалыг программа. 22.50—23.00—Чапсар. 23.00—23.30—«Ye». Информастыг программа.

АГААР

Кызылдын агаар станциязынын дыннатканы ёзугаар алырга, бөгүн республикага шокар булуттаар, чагбас. Барыын угланыышкынныг хат кошкак. Агаарның температуразы даглыг черлерге бир градус чылыгдан 4 градус чедир соор, өскелеринге 3—4 градус чылыг болур.

Кызылга шокар булуттаар, чагбас. Чөөн угланыышкынныг хат кошкак. Агаарның температуразы 3—5 градус чылыр.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

МАРТ 30-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: Кинчыныды—46 9.50, 11.50 (Биче залга) «Ынакшыл болгаш карак чажы» 9.30, 11.25, 13.20, 15.15, 17.10, 19.05, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Али-Биби болгаш дөртен дээрбечилер» 9.10, 14.00, «Суг адаанда хоорайның дилекчилери» 10.30, 15.00, «Оолду капитан дижир турган» 12.10, «Даарта орай болур» 16.55, 18.50, 20.45 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Сени, шүүме!» (1—3 кезектери) 11.00, «Сени шүүме!» (7-ги кезээ) 12.30, «Демир маска» (2 сериязы кады) 15.00, 17.30, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Аспаан эккел, хайыракан» 11.30, 13.10, «Чурттагга азы өлүм» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

ЧЕР-ЧЕРДЕ ДЫШТАНЫЛГАНЫ ОРГАНИЗАСТАП ТУРАРЫ

Бистиҥ Кызыл-Даг суурда аныяк-өөкен хөй. Оларның аразында башкылар, эмчилер, механизаторлар, ажылчыннар партиянын чонга Кыйгырыынга сорук киргеп, бедиткен социалистиг хүлээлгелерни күүседир дээш ажылдап турар.

Чоннуң дыштанылгазын чөптүг организастаар, оларның негелделеринге дүүштүр концерттерни, диспуттарны, тематиктиг кежээлерни эрттирип, кинолар мурнуу чарыында янзы-бүрү темага хамаарышкан беседаларны чорудуп турар бис.

Тыванын Совет Эвилелиниҥ акы-дунма өг-бүлезинге бактаап киргениҥ бээр 30 чыл оюнга тураскаатқан суурнуң агитквартиралар аайы-биле уран үүл көрүлдези доостур четкен. Т. Чечек-оолдуң, Б. Конгар-оолдуң удуртқан агитквартираларының концерттерин жюри эки деп демдеглээн.

* * *

Кызыл-Эник Кулажының «Уйгу чок Улуг-Хем» деп романының бирги томунга номчулга конференциязы эрткен.

Конференцияны ийи ай бурунгаар белеткеп, харылаза чогуур айтырыгларын бижигилээш, коскү черге аскылаан. Баштайгы айларда ном чедиштес турган. Библиотека эргелекчизи З. Алдай «Уйгу чок Улуг-Хемге» немелде чагыгны киргеш, четчир санныг номнарны Кызылдан эккелген.

Номчулга конференциязын эрттирер хүнү келген. Клубту кижилер чык долдур олурупкан.

Чогаалчының тоожуларындан, рассказтарындан үзүндүлерни база шүлүктериндеп, ол ышкаш «Уйгу чок Улуг-Хемден» үзүндүлерден тургустунган литературлуг концертбиле номчулга конференциязын ажыткан.

Конференцияның ийиги кезээ — чогаалчының допчу намдарын, чогаал ажылдарын З. Алдай дыннакчыларга допчузу-биле таныштырган. «Уйгу чок Улуг-Хем» деп романны сайгарары-биле романның темазы болгаш идеязы, Сүлдемниҥ өг-бүлезинин салымчолу, аңаа удурланышкак феодал-дужуметтериҥ овур-хевирлери, Тывага ангы демиселин чыдыып көргүскени, найырал темазын чогаалчының бижээнинин дугайында айтырыгларны салгылаан. Романны сайгарарынга башкылар Хоюг Даржай, Дарый-оол Монгуш, Кара-кыс Кыргыс, ажылчыннар Ирина Допур, Шангыр Ирил-оол идепкейлиг киришкеннер.

Конференцияның үшкү кезээ — чогаалчының «Уйгу чок Улуг-Хем», тоожулары «Ыржым булун», «Ырак булут», очерктери, рассказтары болгаш шүлүк чыындыларын залда делгегилээн. Чыылганнар делгээн номнар-биле таныжып, номчулга конференциязын бедик деңнелге эрттиргени дээш клуб болгаш библиотека чөвүлелдериҥе өөрүп четтиргенин илергейлээн.

* * *

Бистиҥ Кызыл-Даг суурувустуң чурттак чылары «Аянга» аттыг эстрада артистериниҥ концертин улуг сонуургал-биле көргеннер. Концерттиҥ удуртукчулары суурда маадыр-иелер Эртине Баазан, Көк Кыргыс оларны ажы-төлдери-биле кады концертти кээп көөрүнче чалаан болгаш оларны мурнуку одуругларга олуртқулаан.

Бо концерттиҥ программазында кижиниҥ сагыш-сеткилинге уттундурбас артып каар ыры, танцы, хөгжүмнү магадаывыс.

В. ТЕМИР-ХАЯ.

* * *

Барыын-Хемчик районнуң Эрги-Барлык суурда Культура бажынынга суббота санында ужуражылга, лекция-беседа кежээлери доктаамал эртип турар апарган. Чониуң культурлуг дыштанылгазын эки организастаар дээш Культура бажыныныҥ ажылдакчылары, совхозтуң парткому, комсомол, ажылчын комитеттери, көдээ Советтиҥ активчилери, хөрөөженнер чөвүлели тускай тургускан план ёзугаар демниг ажылдап турар. Амгы үеде суурда 14 агитквартилдарның аразында уран үүл көрүлдези чоруп турар. Концерттен концертче уран талантылыгларның саны көвүдеп, концерттериҥ шынары бедип орар. «Чодураа», «Аян» агитквартираларның концерттериниҥ программаларында солун көргүзүглер, күүседиглер барын көрүкчүлер демдеглеп турган.

Көрүлдеген ангыда Культура бажынынга «Кижи болгаш хоойлу», «Арагачылар — ниитилелдин, чурттаганың дүрүмнериниҥ үрекчилери» дээн чижектиг лекцияларны чон сонуургаан. Амгы үеде К. Кулажының «Уйгу чок Улуг-Хем» деп номунга номчулга конференциязын библиотека чөвүлели белеткеп турар.

Б. СААЯ,
О. ХЕРТЕК.

АЛБАН ОРГАНИЗАЦИЯ УДУРТУКЧУЛАРЫНЫҥ БОЛГАШ ХАМААТЫЛАРНЫҥ КИЧЭЭНГЕЙИНГЕ

Тыва АССР-ниҥ ИХМ-ниҥ Күрүне автоинспекциязы, Кызыл хооркүүскомнуң иштики херектер киллизиниҥ КАИ салбыры болгаш милициянның тускай мотовзводу Кызыл хоорайның Пушкин 53 бажыңче көшкенин дыңнадып тур.

ТЕЛЕФОННАРЫ: ИХМ-ниҥ КАИ начальнигинин — 27-15. ИХК-ниҥ КАИ салбырының начальнигинин —20-02. Милициянның хоорай мотовзводунуң дежурныйының — 28-11.

КУРАВТОИНСПЕКЦИЯ.

РЕДАКЦИЯНЫҥ АДРЕЗИ: 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ. Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда киллизиниҥ 23-54, харысалгалыг секретарының 23-35, партийже амыдырал киллизиниҥ 37-13, культура киллизиниҥ 23-51, көдээ ажылагый киллизиниҥ 21-47, үлетүүр киллизиниҥ 22-64, чагаа киллизиниҥ 41-27, информация база совет тургузуг киллизиниҥ 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн баргаңда 32-75 телефонче долгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тираж 16056. ЧАГЫГ № 648.

Тыва АССР-ниҥ Министрлер Чөвүлелиниҥ Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниҥ типографиязы, (Кызыл Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажын № 1) ТС—00158.